

Ministerie van Defensie

Onderzoeksrapport

Intern onderzoek bij geweldsaanwending naar
de Nederlandse wapeninzet te Mosul, Irak, op
22 maart 2016

Versie	3.1
Datum	5 januari 2026
Grondslag	SG Aanwijzing 014 (Intern onderzoek bij geweldsaanwending)
Status	Definitief

Colofon

	Defensiestaf 5.1.2.e
Locatie	Plein-Kalvermarktcomplex Kalvermarkt 32 's-Gravenhage
Postadres	Postbus 20701 2500 ES 's-Gravenhage MPC 58B
Contactpersonen	5.1.2.e
	5.1.2.e
Versie Opdrachtgever	3.1 Commandant der Strijdkrachten
Opdrachtnemer	5.1.2.e
Aantal pagina's incl. bijlage(n)	

Inhoud

Samenvatting—5

1 Inleiding—7

- 1.1 Aanleiding—7
- 1.2 Onderzoeksdoelen—7
- 1.3 Centrale onderzoeksvragen—7
- 1.4 Leeswijzer—8

2 Grondslag, opzet, referentiekader en kwaliteitsborging—9

- 2.1 Grondslag—9
- 2.2 Opzet—9
- 2.3 Referentiekader—9
- 2.4 Geraadpleegde bronnen—10
- 2.5 Kwaliteitsborging—11

3 Casus—13

4 Operationele uitvoering van de wapeninzet—16

- 4.1 Algemeen—16
- 4.2 Procedure targeting proces—16
- 4.3 Beoordeling van de operationele uitvoering van de wapeninzet—19
 - 4.3.1 De informatie vooraf over het doelwit—19
 - 4.3.2 De wapeninzet zelf—20
 - 4.3.3 De beoordeling van de wapeninzet—21
- 4.4 Subconclusies—21

5 Consequenties in termen van doden en gewonden—23

- 5.1 Algemeen—23
- 5.2 Bezoek ter plaatse—23
- 5.3 Beschikbare informatie over en beoordeling van materiële schade—24
- 5.4 Beschikbare informatie over doden en gewonden—27
- 5.5 Beoordeling van doden en gewonden—28
 - 5.5.1 Doden—28
 - 5.5.2 Burgerstatus—29
 - 5.5.3 Gewonden—29
 - 5.5.4 Overige vormen van schade/leed—29
- 5.6 Verwachtingen van Nederland—30
- 5.7 Subconclusies—30

6 Rechtmatigheid van de wapeninzet—32

- 6.1 Algemeen—32
- 6.2 Grondslag geweldgebruik—32
- 6.3 Beoordeling legitimiteit *ex tunc*—33
- 6.4 Beoordeling legitimiteit *ex nunc*—34
- 6.5 Beoordeling proportionaliteit *ex tunc*—35
- 6.6 Beoordeling proportionaliteit *ex nunc*—36
- 6.7 Subconclusies—37

7 Conclusies en aanbevelingen—38

- 7.1 Conclusies—38

7.2 Aanbevelingen—40

Bijlage A: Samenstelling onderzoekscommissie en SME's—41

Bijlage B: Gehouden interviews en gesprekken—42

Bijlage C: Geraadpleegde documenten—43

Bijlage D: Overige documenten in het onderzoeksdossier—45

Bijlage E: Overzicht van slachtoffers en nabestaanden—48

Bijlage F: Foto's van vernielingen gebouw—50

Bijlage G: Afkortingen en begrippen—52

Samenvatting

Op 22 maart 2016 voerde Nederland een luchtaanval uit in Mosul, Irak. De luchtaanval was onderdeel van *Operation Inherent Resolve* (OIR), de coalitie die in Irak en Syrië tegen ISIS opereerde. Het doelwit bestond uit twee aan elkaar grenzende gebouwen op het universiteitsterrein van Mosul. Eén van de gebouwen vormde het doelwit voor Nederlandse F-16's, het andere gebouw was het doelwit van een coalitiepartner. De gebouwen werden aangevallen omdat deze door de coalitie waren aangemerkt als gebouwen die beiden door ISIS werden gebruikt als hoofdkwartier. **5.1.1.b**

Op 30 maart 2023 berichtten Nederlandse journalisten dat de wapeninzet vermoedelijk zeven burgerslachtoffers tot gevolg had gehad. Daarop startte het ministerie van Defensie volgens procedure een intern onderzoek naar deze wapeninzet.

De onderzoekscommissie die de wapeninzet heeft onderzocht concludeert het volgende:

Beoordeling van de gevolgde procedures

- Het doel is conform de toen geldende procedures en binnen de *rules of engagement* (ROE) aangegrepen. Er zijn geen procedurele onvolkomenheden geconstateerd. Daarnaast waren er op het moment van handelen geen aanwijzingen dat de wapeninzet mogelijk tot burgerslachtoffers zou leiden. Daarmee is de betrokken medewerkers geen verwijt te maken over het niet juist of onvolledig uitvoeren van de procedures.

Beoordeling van de gevolgen in termen van doden en gewonden

- Het doel dat de Nederlandse F-16's hebben aangegrepen deed naar alle waarschijnlijkheid dienst als wooncomplex in maart 2016. Naar alle waarschijnlijkheid woonden leden van ISIS met hun families voor korte tijd in het door Nederland aangegrepen gebouw. Ondanks dat het tien jaar na dato moeilijk is vast te stellen of en op welk moment er ISIS-leden in het gebouw woonden, gaat de onderzoekscommissie er op basis van de beschikbare bronnen van uit dat het gebouw een woonfunctie had. Daarnaast concludeert de onderzoekscommissie dat dit gebouw (gedeeltelijk) verwoest is als gevolg van de wapeninzet;
- De Nederlandse wapeninzet had naar alle waarschijnlijkheid zeven doden tot gevolg, waarbij de onderzoekscommissie ervan uitgaat dat het hier burgers betreft. De slachtoffers zijn twee mannen, vier vrouwen en een kind, afkomstig uit twee verschillende families;
- Het is aannemelijk dat de nabestaanden psychologische en economische schade hebben opgelopen.

Beoordeling van de rechtmatigheid

- Het doel dat de Nederlandse F-16's hebben aangegrepen was op basis van de destijds beschikbare informatie een legitiem militair doelwit. Nederland was bij de wapeninzet afhankelijk van de inlichtingen van coalitiepartners. De beschikbare informatie destijds gaf geen aanleiding voor Nederland twijfels te hebben over de aanwezigheid van burgers in of rond het doel.
- Het gebouw was op basis van de op dit moment beschikbare informatie geen legitiem militair doelwit, omdat er burgers in het gebouw woonden.

- De twee aan elkaar grenzende gebouwen werden ten onrechte als één geheel en als één doel beschouwd. In de praktijk bestond onderscheid tussen de twee gebouwen. Op basis van de huidige beschikbare informatie stelt de onderzoekscommissie dat er een muur tussen beide gebouwen stond.

Op basis van de conclusies adviseert de onderzoekscommissie in haar aanbevelingen het volgende:

- Besteed in de totstandkoming van missies en operaties aandacht aan de restrisico's die verbonden zijn aan de afhankelijkheid van coalitiepartners in de inlichtingenketen;
- Maak in de totstandkoming van missies en operaties een afweging over de tijdsduur tussen de laatste update van de inlichtingen en de betreffende wapeninzet;
- Maak met toekomstige coalitiepartners betere afspraken die bepalen dat Nederland direct en zonder uitzondering wordt geïnformeerd zodra er binnen de coalitie melding wordt gemaakt van mogelijke burgerslachtoffers als gevolg van een Nederlandse wapeninzet;
- Overweeg of kort na een wapeninzet, naast een reguliere *Battle Damage Assessment* (BDA-)proces, ook het proactief monitoren van eventuele gevolgen op basis van externe bronnen zoals (lokale) mediaberichtgeving een optie is.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Dit rapport betreft de uitkomsten van een intern onderzoek naar vermoedens van burgerslachtoffers als gevolg van een Nederlandse luchtaanval in de luchtcampagne van *Operation Inherent Resolve* (OIR) op 22 maart 2016, op wat door de coalitie was aangemerkt als een gebouw op het universiteitsterrein van Mosul (Irak) dat door ISIS werd gebruikt als hoofdkwartier.

Op 30 maart 2023 publiceerden NRC, NOS en Nieuwsuur hun bevindingen van een journalistiek onderzoek naar een wapeninzet van de coalitie op 22 maart 2016. Deze wapeninzet bleek te zijn uitgevoerd door Nederland. Daarbij zouden volgens bronnen zeven burgerslachtoffers zijn gevallen.

Het ministerie van Defensie beschouwde deze bevindingen van NRC, NOS en Nieuwsuur als een melding van mogelijke burgerslachtoffers. Op basis van de beoordeling van Defensie dat het inderdaad ging om een vermoeden van burgerslachtoffers en de inschatting van Defensie dat betrokkenheid van Nederland daarbij inderdaad aannemelijk was, is op 30 maart 2023 besloten een intern onderzoek te starten.¹

1.2 Onderzoeksdelen

Met het oog op het lerend vermogen van de organisatie, eventuele (staats)aansprakelijkheid en parlementaire verantwoording diende dit interne onderzoek de onderstaande doelen:

- Het verzamelen van alle beschikbare informatie betreffende de geweldsaanwending;
- Het volgtijdelijk beschrijven van de (f)actoren van invloed en de omstandigheden van de geweldsaanwending;
- Het identificeren van eventuele procedurele onvolkomenheden en het in voorkomend geval doen van aanbevelingen daaromtrent;
- Het beoordelen van de rechtmatigheid van de geweldsaanwending.²
- Het verzamelen van alle informatie betreffende de gevolgen van de geweldsaanwending in termen van doden en gewonden, binnen de grenzen van wat redelijkerwijs mogelijk is.

1.3 Centrale onderzoeksvragen

De volgende centrale onderzoeksvragen zijn opgesteld:

- Is de Nederlandse wapeninzet op 22 maart 2016 te Mosul conform de toen geldende procedures uitgevoerd?
- Is de geweldsaanwending rechtmatig geweest?
- Zijn er gevolgen van de geweldsaanwending in termen van doden en gewonden?

¹ Kamerstuk 29521, nr. 458 d.d. 30 maart 2023.

² Er is door Defensie geen beoordeling gemaakt over eventuele individuele (strafrechtelijke) aansprakelijkheid. Een eventueel strafrechtelijk onderzoek is voorbehouden aan het OM en ziet op de gedragingen van de militairen in kwestie en beoordeelt de individuele (strafrechtelijke) verwijtbaarheid (Kamerstuk 36800-X, nr. 6 d.d. 18 september 2015).

1.4**Leeswijzer**

In dit rapport is in hoofdstuk 2 de grondslag, de onderzoeksopzet, het referentiekader en de kwaliteitsborging opgenomen. De beschrijving van de casus is opgenomen in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 t/m 6 beschrijven de uitvoering en resultaten van het onderzoek in de volgorde:

- operationele uitvoering van de wapeninzet;
- consequenties in termen van doden en gewonden;
- rechtmatigheid van de wapeninzet.

Hoofdstuk 7 bevat de conclusies en aanbevelingen. Daarnaast bevat het rapport zeven bijlagen.

2 Grondslag, opzet, referentiekader en kwaliteitsborging

2.1 Grondslag

Aanwijzing SG-014

De A/SG-014 'Intern onderzoek bij geweldsaanwending' (BS2023005738) ziet toe op een onderzoek dat door de Commandant der Strijdkrachten (CDS) eigenstandig kan worden ingesteld als deze daar aanleiding toe ziet of als deze daartoe door de minister van Defensie wordt verzocht. Deze aanwijzing beschrijft de wijze waarop onderzoek wordt gedaan, in geval van een geweldsaanwending waarbij Nederlandse eenheden of militairen betrokken zijn en waarbij sprake is van:

- (een vermoeden van) ernstige materiële nevenschade;
- (een vermoeden van) burgerslachtoffers (doden en/of gewonden);
- andere gevallen waarin de CDS aanleiding ziet om nader onderzoek te doen.

2.2 Opzet

Het onderzoek naar deze geweldsaanwending is overeenkomstig de drie centrale onderzoeksvragen opgedeeld in drie sporen:

- Spoor 1: Operationele uitvoering van de wapeninzet;
- Spoor 2: Rechtmatigheid van de geweldsaanwending;
- Spoor 3: Gevolgen van de wapeninzet in termen van doden en gewonden.

Het onderzoek is gecoördineerd door de Afdeling Evaluaties & Onderzoeken (AEVO) vanuit de procesverantwoordelijkheid van de CDS voor dergelijk onderzoek. Het onderzoek zelf is uitgevoerd door een onderzoekscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van AEVO, de Directie Operaties (DOPS) van de Defensiestaf, de Directie Internationale Aangelegenheden (DIA) van het Directoraat Generaal Beleid (DGB) en de Directie Juridische Zaken (DJZ). Vertegenwoordigers van de Directie Communicatie (DCo) waren tevens lid van de onderzoekscommissie ten behoeve van communicatie-advies. Voor een overzicht van individuele leden zie bijlage A.

2.3 Referentiekader

Humanitair Oorlogsrecht (HOR)

Het humanitair oorlogsrecht (HOR) is van toepassing tijdens gewapend conflict, zowel in geval van internationaal gewapend conflict (tussen staten) als in geval van niet-internationaal gewapend conflict (tussen een of meer staten enerzijds en niet-staatelijke actoren anderzijds). De kern van het HOR wordt gevormd door de Verdragen van Genève met bijbehorende Aanvullende Protocolen. Tot de regels van het HOR behoren onder andere de plicht tot onderscheidend optreden en tot proportioneel geweldgebruik. Onderscheidend optreden betekent dat geweldgebruik gericht moet zijn op een legitiem militair doelwit en dat de burgerbevolking en burgerobjecten geen doelwit van de aanval mogen zijn.³ Legitieme militair doelwitten zijn, wat betreft objecten, "objecten die naar hun aard, ligging, bestemming of gebruik een daadwerkelijke bijdrage tot de krijgsv verrichtingen leveren en waarvan de gehele of gedeeltelijke vernietiging, verovering of onbruikbaarmaking onder de omstandigheden van dat moment een duidelijk militair voordeel oplevert".⁴ De proportionaliteitseis omvat onder andere het verbod op een

³ Artikel 51 en 52 van het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève (AP1).

⁴ Artikel 52, tweede lid, AP1.

aanval in te zetten “die naar kan worden verwacht mede bijkomend verlies van mensenlevens onder de burgerbevolking, verwonding van burgers, schade aan burgerobjecten of een combinatie daarvan zal veroorzaken, in een mate welke buitensporig zou zijn in verhouding tot het te verwachten tastbare en rechtstreekse militaire voordeel”.⁵

Rules of Engagement (ROE)

Rules of Engagement ook wel aangeduid als geweldsinstructies, bevatten de criteria en voorwaarden voor het gebruik van geweld in de inzet of operatie waarvoor ze worden uitgegeven. De ROE worden afgestemd op het op die inzet of operatie toepasselijke rechtskader en (politieke) mandaat. De ROE geven aan wanneer en hoe geweld mag worden gebruikt, het toepasselijk rechtskader (al dan niet samengevat in een zogenaamde “*Targeting Directive*”) geeft aan waartegen geweld mag worden gebruikt in die inzet of operatie.

Targeting proces

Er wordt stilgestaan bij de procedure met betrekking tot het *targeting proces*, wat chronologisch wordt toegelicht in paragraaf 4.2.

2.4 Geraadpleegde bronnen

Interviews & gesprekken

De onderzoekscommissie heeft gesprekken gevoerd met (voormalig) medewerkers die betrokken waren bij de voorbereiding, uitvoering en beoordeling van de wapeninzet en Iraakse burgers die zijn geïdentificeerd als mogelijke getuigen, slachtoffers en/of nabestaanden. Voor het voeren van interviews met betrokken getuigen en nabestaanden is een deel van de onderzoekscommissie afgereisd naar Irak. Het overzicht van gehouden interviews (met verslaglegging) en gesprekken is opgenomen in bijlage B.

Interne & externe documentatie

De onderzoekscommissie heeft zoveel als mogelijk beschikbare documentatie over de aanval verzameld en geraadpleegd. Dit betreft inlichtingendocumentatie, zoals de *target package* (TARPACK) en de *baseball card*, en documenten die de uitvoering van de wapeninzet beschrijven, zoals het *After Action Report* (AAR). Daarnaast heeft de onderzoekscommissie zoveel als mogelijk gebruikt gemaakt van beschikbare documentatie van derden, zoals het dossier van Airwars, de bevindingen van NRC, NOS en Nieuwsuur en officiële documentatie aangeleverd door nabestaanden. Het overzicht van geraadpleegde documenten is opgenomen in bijlage C.

F-16 videobeelden

De onderzoekscommissie heeft de F-16 videobeelden van de wapeninzet meermaals bekeken en uitvoerig bestudeerd.

Bezoek ter plaatse

Een delegatie van de onderzoekscommissie is in de zomer van 2024 naar Irak afgereisd voor (onder andere) een bezoek aan de locatie van de wapeninzet. De onderzoekscommissie heeft de locatie van de wapeninzet bestudeerd en bekeken. Dit bezoek is gezamenlijk met het Openbaar Ministerie (OM) afgelegd.

⁵ Artikel 57, tweede lid onder a.iii, AP1.

Informatie coalitiepartners

De onderzoekscommissie heeft een informatieverzoek (*Request for Information*, RFI) gericht aan de Verenigde Staten (CENTCOM). De bevindingen van NRC, NOS en Nieuwsuur zijn voorgelegd met het verzoek de beoordeling over het vermoeden van burgerslachtoffers n.a.v. deze coalitieaanval opnieuw te beoordelen. De initiële beoordeling was '*non credible*'. Ook is gevraagd naar alle informatie die CENTCOM in bezit heeft aangaande deze luchtaanval die relevant kon zijn voor dit onderzoek. De onderzoekscommissie heeft verhelderende vragen van CENTCOM beantwoord, dan wel in online briefings toegelicht, en desgevraagd extra informatie aangeleverd. In september 2025 heeft de onderzoekscommissie een officieel antwoord op de RFI ontvangen, inclusief (gerubriceerde) documentatie. Op vervolgvragen van de onderzoekscommissie naar aanleiding van het officiële antwoord heeft de onderzoekscommissie vooralsnog geen antwoord ontvangen van CENTCOM. Voor de verzenddata van de RFI en updates van de RFI, zie bijlage D.

Daarnaast heeft de onderzoekscommissie de betrokken coalitiepartner, die op dezelfde dag een wapeninzet op het aangrenzende gebouw heeft uitgevoerd, een RFI gestuurd. Op 9 december 2025 heeft de onderzoekscommissie een officieel antwoord op de RFI ontvangen.

2.5**Kwaliteitsborging**

Voor alle sporen gelden de volgende algemene maatregelen om de kwaliteit van het onderzoek te waarborgen:

- het aanleggen van een fysiek en digitaal onderzoeksdossier, met daarin o.a. adequate documentatie van de stappen zoals geformuleerd in het plan van aanpak en van de informatie die is betrokken bij het onderzoek;
- adequate archivering van het onderzoek in overleg met het Joint Informatievoorziening Commando (JIVC)/Informatiebeheer.

Spoor 1: De operationele uitvoering van de wapeninzet

Voor dit spoor was de DOPS-vertegenwoordiger in de onderzoekscommissie het eerste aanspreekpunt. Voor de beoordeling van de volledigheid en juistheid van de procedure heeft de DOPS-vertegenwoordiger zich laten assisteren en controleren door experts van het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten (CLRS) op het gebied van inlichtingen en wapeninzet (inclusief *targeting*).

Spoor 2: De rechtmatigheid van de wapeninzet

Voor dit spoor was de DJZ-vertegenwoordiger in de onderzoekscommissie het eerste aanspreekpunt. Voor de beoordeling van de rechtmatigheid van de wapeninzet heeft de onderzoekscommissie zich laten assisteren en controleren door overige collega's van DJZ, juridische zaken van BZ en de vertegenwoordiger van CLRS op het gebied van juridische zaken.

Spoor 3: De gevolgen van de wapeninzet in termen van doden en gewonden

Voor dit spoor was een van de DIA-vertegenwoordigers in de onderzoekscommissie het eerste aanspreekpunt. Voor de voorbereiding van het bezoek ter plaatse is informatie ingewonnen bij collega's van de Nederlandse Defensieacademie (NLDA) en een non-gouvernementele organisatie (ngo). Daarnaast zijn de Nederlandse ambassade in Bagdad en het Nederlandse Consulaat-Generaal in Erbil geconsulteerd voor praktische en culturele kennis en heeft 5.1.2.e binnen Defensie advies gegeven over gesprekstechnieken en omgang met (heftige) emoties en getraumatiseerde personen.

AVG-register

Conform de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is het de verantwoordelijkheid van de onderzoekscommissie te voldoen aan de privacyregelgeving. Er is vastgelegd met welk doel persoonlijke gegevens zijn verzameld, van welke categorieën betrokkenen de informatie is ontvangen, onder welke omstandigheden en met welke instanties/functionarissen deze gedeeld kan worden, de eventuele verwerking van bijzondere persoonsgegevens en de beveiligingsmaatregelen die zijn genomen ter bescherming van opslag en doorgifte. De onderzoekscommissie heeft op basis van bovenstaande invulling gegeven aan de verplichtingen uit wet- en regelgeving.

De onderzoekscommissie heeft persoonsgegevens en persoons-gerelateerde informatie in daarvoor beschikbare faciliteiten opgeslagen. Het betreft hier o.a. *hard copies* en digitale informatie, verkregen van overheidsinstanties, getuigen en nabestaanden. Digitale bestanden zijn opgeslagen op lokale computers en digitale samenwerkingsruimtes waar alleen leden van de onderzoekscommissie toegang tot hebben.

Onderzoeksrapport

Voor een kwaliteitscontrole en collegiale consultatie van het onderzoeksrapport is een conceptversie van het onderzoeksrapport voorgelegd aan een aantal senior medewerkers binnen Defensie vanuit ervaring met andere (interne) onderzoeken.

3 Casus

Nederland leverde van oktober 2014 tot en met juni 2016 met F-16's een bijdrage aan de luchtcampagne van OIR boven Irak en Syrië. In het najaar van 2016 voerde deze anti-ISIS coalitie meerdere luchtaanvallen uit op en rondom de universiteits-campus van Mosul, Irak. ISIS had op dat moment het universiteitsterrein in handen en gebruikte delen van het terrein voor militaire activiteiten.

Op 22 maart 2016 voerden twee landen van de anti-ISIS coalitie een wapeninzet uit op twee aan elkaar grenzende gebouwen op het universiteitsterrein van Mosul, Irak. De gebouwen werden aangevallen omdat deze door de coalitie waren aangemerkt als gebouwen die beiden door ISIS werden gebruikt als hoofdkwartier. Eén van de gebouwen vormde het doelwit voor de Nederlandse F-16's, het andere gebouw was het doelwit van een coalitiepartner (figuur 1 en 2).

5.1.1.b

In 2017 meldde Airwars, een internationale organisatie die wereldwijd *civilian harm* als gevolg van gewapend conflict documenteert, een vermoeden van burgerslachtoffers bij CENTCOM, het operationele hoofdkwartier van waaruit OIR werd aangestuurd. CENTCOM oordeelde over mogelijke burgerslachtoffers dat dit niet geloofwaardig (*'non credible'*) was (voor onderliggende documentatie, zie bijlage C).

Ondanks dat de melding van Airwars betrekking had op een wapeninzet van Nederland, is het ministerie van Defensie in 2017 niet door CENTCOM op de hoogte gesteld van de melding of van de beoordeling daarvan. Bij het oordeel *'non credible'* was dit destijds niet gebruikelijk.

Op 30 maart 2023 publiceerden Nederlandse nieuwsmedia NRC, NOS en Nieuwsuur hun bevindingen van een journalistiek onderzoek naar een wapeninzet van de coalitie op 22 maart 2016. Daarbij zouden volgens bronnen zeven burgerslachtoffers zijn gevallen. Deze slachtoffers zouden afkomstig zijn uit twee families. Op de dag van de wapeninzet zouden de twee families in het gebouw aanwezig zijn geweest om spullen te verhuizen vanwege het betrekken van andere woonruimte.

Op basis van de beoordeling van Defensie dat het inderdaad ging om een vermoeden van burgerslachtoffers en de inschatting dat betrokkenheid van Nederland daarbij aannemelijk was, is op 30 maart 2023 besloten een intern onderzoek te starten.⁶ Op 17 mei 2023 is de Tweede Kamer middels een technische briefing over de details van het onderzoek geïnformeerd.⁷

Feitenonderzoek Openbaar Ministerie

Op 28 maart 2023 informeerde Defensie het Openbaar Ministerie (OM) over het journalistieke onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur. Conform de Instructie handelswijze bij geweldsaanwending door militairen heeft het OM daarop een feitenonderzoek ingesteld. Het feitenonderzoek richtte zich niet op de beoordeling van de rechtmatigheid van de geweldsaanwending.

Op basis van een samenwerkingsprotocol, waarmee onder andere de onafhankelijkheid van het feitenonderzoek werd gewaarborgd, brachten de onderzoekscommissie van Defensie en het OM gezamenlijk een bezoek aan Irak en vond er informatie-uitwisseling plaats.

Het OM concludeerde op 28 maart 2025 dat er naar alle waarschijnlijkheid zeven dodelijke slachtoffers zijn gevallen, waarbij het OM er vanuit gaat dat dit burgerslachtoffers betreffen. Het feitenonderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd dat de geweldsaanwending vanuit strafrechtelijk oogpunt onrechtmatig is geweest, dat geldende geweldsinstructies zijn overtreden of dat individuele Nederlandse militairen een strafrechtelijk verwijt kan worden gemaakt.⁸

Beoordeling CENTCOM 'non credible'

Uit het journalistieke onderzoek bleek dat CENTCOM in 2017 een melding van een vermoeden van burgerslachtoffers had ontvangen van Airwars over de betreffende wapeninzet. Omdat in het journalistieke onderzoek nieuwe informatie over de gevolgen van de wapeninzet werden gepresenteerd, heeft Nederland CENTCOM in

⁶ Kamerstuk 29521, nr. 458 d.d. 30 maart 2023.

⁷ Kamerstuk 27925, nr. 984 d.d. 14 maart 2025.

⁸ Kamerstuk 27925, nr. 988 d.d. 4 april 2025.

2023 verzocht om het eerdere oordeel '*non credible*' te herzien. Daartoe heeft de onderzoekscommissie ook nieuwe informatie aangeleverd aan CENTCOM, zoals de inzichten uit het journalistieke onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur, de uitkomsten van het feitenonderzoek van het OM en (op een later moment) de belangrijkste (voorlopige) inzichten uit het interne onderzoek van Defensie.

Op 2 september 2025 heeft Nederland een antwoord ontvangen van CENTCOM. In het antwoord heeft CENTCOM aangegeven de beoordeling uit 2017 ('*non credible*') te handhaven.

4 Operationele uitvoering van de wapeninzet

4.1 Algemeen

De luchtaanval van 22 maart 2016 was gericht op twee aan elkaar grenzende gebouwen die door de coalitie waren aangemerkt als militair doelwit. Eén van de twee gebouwen was het doel voor twee Nederlandse F-16's; het andere gebouw was het doelwit van een coalitiepartner. Het Nederlandse doel werd als eerste aangevallen, 5.1.1.b

. Direct na terugkomst werd door de vliegers een *Bomb Hit Assessment* (BHA) uitgevoerd. Aansluitend is binnen een paar uur door middel van een rapportage (MISREP) aan het CAOC in Qatar gerapporteerd dat het gewenste militaire effect was behaald en er geen nevenschade was geconstateerd. Binnen 48 uur na landing is door de vliegers een *After Action Report* (AAR) opgesteld, dat werd geapprecieerd en afgetekend door de Nederlandse *Red Card Holder* (RCH).

Voor het onderzoek naar de juistheid en volledigheid van de uitgevoerde procedures van de wapeninzet zijn deelvragen geformuleerd, die in het onderliggende onderzoeksdossier elk afzonderlijk zijn beantwoord. Ten dienste van de leesbaarheid van dit rapport zijn deze echter per thema in lopende teksten ondergebracht.

De volgende onderzoeksmethoden zijn gebruikt:

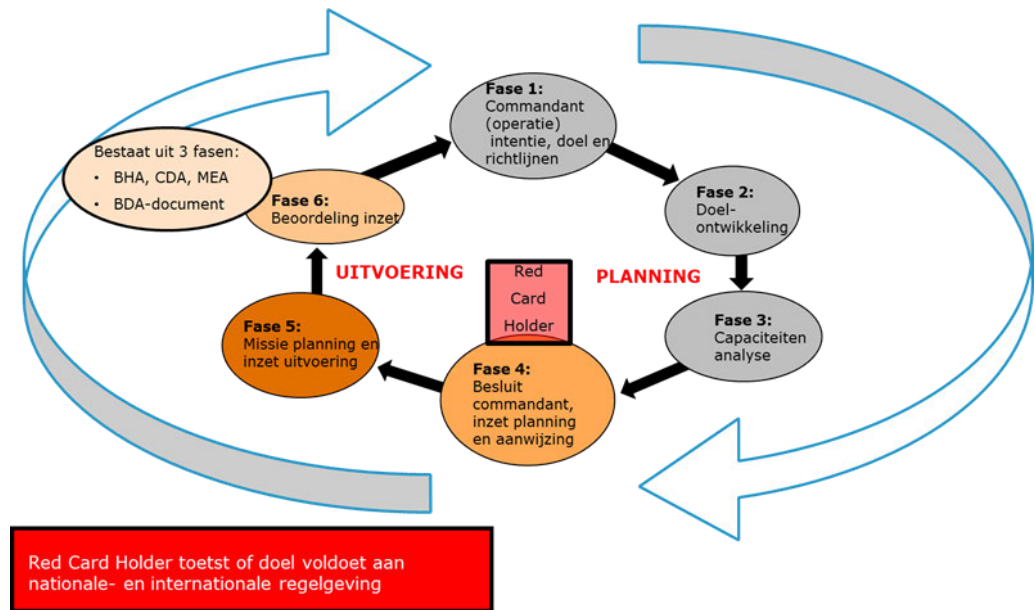
- De bestudering van de beelden uit beide F-16's en overige *mission materials* (zoals de *baseball card* en de *attack card*, zie bijlage C en G);
- Het bestuderen van de voor Nederland beschikbare inlichtingen;
- Het beoordelen van de genomen mitigerende maatregelen om nevenschade te voorkomen, zoals de geplande *impact points*, het type wapen, etc.;
- Het houden van gesprekken en delen van vragenlijsten met de toenmalige Nederlandse RCH, de Nederlandse liaison officieren (NLO's) op het *Combined Air Operations Center* (CAOC) in Qatar, de Nederlandse *Legal Advisor* (LEGAD), de detachementscommandant en beide Nederlandse F-16 vliegers.
- Het bestuderen van aanvullende documentatie die CENTCOM heeft aangeleverd in reactie op de RFI van de onderzoekscommissie.

In dit hoofdstuk wordt allereerst chronologisch het *targeting proces* beschreven zoals dit tijdens de luchtcampagne van OIR binnen de coalitie was ingericht. Aan de hand daarvan wordt vervolgens beoordeeld in hoeverre de wapeninzet conform de geldende procedures is uitgevoerd.

4.2 Procedure targeting proces

Het *targeting proces* (of *targeting cycle* binnen NAVO) koppelt strategische doelstellingen en richtlijnen aan acties op het uitvoerende niveau. Anders gezegd: het proces zorgt voor het destilleren van de doelstellingen en richtlijnen en de vertaalslag naar effecten en de wijze waarop deze effecten kunnen worden gebracht.

De *targeting cycle* bestaat cf. de NATO Standing Agreement (STANAG) Allied Joint Doctrine for Joint Targeting (AJP-3.9) uit de onderstaande zes fasen.

Figuur 3: Targeting cycle

Fase 1

Het *targeting proces* begint met het vertalen van de operatiedoelstellingen naar 'target sets'. Een *target set* is een verzameling doelen die eenzelfde soort functie vervullen voor de vijand⁹. Één set bestaat uit meerdere type doelen die een militair voordeel opleveren en daarmee een bijdrage leveren aan de operatiedoelstellingen. Zo bestaat de *target set* 'vijandelijke luchtafweer' uit sensoren, commandovoering en lanceerinstallaties. Hierna worden de specifieke doelen zelf nader onderzocht. Inlichtingen over de doelen worden verzameld met behulp van verschillende methodes zoals satellietbeelden, menselijke bronnen en intercepties in het elektromagnetisch spectrum.

Fase 2

Alle beschikbare inlichtingen worden samengebracht in het *target development proces*. In deze fase vindt de toetsing plaats van de inlichtingen aan het oorlogsrecht en aan het mandaat en fasering van de operatie. In deze fase wordt ook een *Collateral Damage Estimation* (CDE) uitgevoerd. Het CDE-proces is een analyse van te verwachten nevenschade die optreedt als de geselecteerde wapens op een doel worden ingezet. 5.1.1.b

Zogenaamde '*transients*' kunnen niet in de CDE-analyse worden betrokken. Dit betreft onvoorziene bewegingen van niet-combattanten rondom het doel, waar op moment van de analyse nog geen informatie over is. Er blijft daarom, ook als een CDE-analyse uitwijst dat er bij een aanval geen burgerslachtoffers worden verwacht, altijd een zeker mate van onzekerheid inzake *transients*.

⁹ Voorbeelden zijn hoofdkwartieren, Vehicle Born Improvised Explosive Device (VBIED) fabrieken en vijandelijke luchtafweer.

¹⁰ 5.1.1.b

Het is aan de *Joint Target Coordination Board* (JTCB), voorgezeten door de commandant van het CAOC, om te beoordelen of militaire nut/noodzaak in verhouding staat tot de te verwachten nevenschade (proportionaliteitsoordeel). De JTCB geeft bij positieve uitkomst goedkeuring voor het opnemen van doelen op de *Joint Prioritised Target List* (JPTL). Zo komen doelen in aanmerking om aangevallen te worden.

Fase 3

In de JTCB worden doelen op de JPTL vervolgens aangeboden aan de coalitiepartners. Deze zijn in de JTCB vertegenwoordigd door hun (gemandateerde) nationale Red Card Holders (RCH), eventueel bijgestaan door een nationale LEGAD. De RCH's controleren of de opdracht voldoet aan de nationale voorwaarden voor deelname, de nationale geweldsinstructies en de nationale verplichtingen onder het humanitair oorlogsrecht. Bij onduidelijkheden over de doelen kunnen in de JTCB aanvullende vragen worden gesteld aan de *target development* keten. Deze vragen kunnen voorts leiden tot aanvullende inlichtingenvergaring, zodat doelen alsnog geaccepteerd kunnen worden. Als doelen binnen de kaders van het nationale mandaat passen kunnen deze door een van de nationale RCH's worden geaccepteerd om aan te vallen. De RCH maakt gebruik van (geclassificeerde) overlegstructuren om een afgewogen beslissing te maken. Denk hierbij aan de werkgroepen waarbinnen de doelen werden vastgesteld, het overleg met de partnerlanden, LNO en samenwerking met de aanwezige LEGAD. Vanwege de rol van de RCH's om de nationale voorwaarden te waarborgen, vallen deze niet onder bevel van de commandant van OIR, maar staan zij onder nationaal bevel. De RCH is dus in deze procedure geen toezichthouder op de uitvoering van de operatie. De rol van RCH is om zeker te stellen dat opdrachten vanuit een internationale coalitie of van een internationale commandant voldoen aan de Nederlandse voorwaarden voor deelname aan de missie.

Fase 4

Zodra doelen in de JTCB zijn geaccepteerd worden deze opgenomen in het *Air Tasking Order* (ATO-)proces en starten de voorbereidingen voor de aanval, zowel binnen de coalitie als bij de nationale uitvoerende eenheid of eenheden.

Fase 5

Na ontvangst van de ATO door de uitvoerende eenheid wordt het planningsproces gestart. Centraal daarin staan de *targeting* producten van het CAOC (zoals baseball card en attack card) die voorschrijven waar en op welke wijze het doel moet worden aangevallen. De eenheid mag niet afwijken van de voorschriften die daarin zijn opgenomen. De eenheid analyseert op welke wijze zij het beste aan de richtlijnen kan voldoen, bepaalt een route naar het doel, berekent aanvliegprofielen en coördineert ondersteuning van en samenwerking met coalitiepartners (bijv. tankvliegtuigen of andere gevechtstoestellen). Als tijdens dit planningsproces aanvullende vragen¹¹ ontstaan worden deze via nationale LNO's binnen het CAOC voorgelegd aan de coalitie.

De ATO geeft richtlijnen over de dag en tijdstip van de wapeninzet. De eenheid volgt deze richtlijnen en voert de wapeninzet uit binnen de genoemde kaders van de *targeting* producten. Eventuele aanvullende instructies van het CAOC zoals het tijdstip van vertrek van de vliegtuigen en de wapeninzet wordt vastgelegd in de ATO. De eenheid stelt de vliegtuigen gereed met de vooraf bepaalde bewapening om

¹¹ Voorbeelden van aanvullende vragen zijn extra tankercapaciteit, actualisatie inlichtingen.

vervolgens de missie te gaan uitvoeren. Tijdens de uitvoering van de missie is contact met het CAOC om randvoorwaardelijke zaken zoals ondersteuning van tankvliegtuigen te coördineren en de laatste updates te ontvangen van de situatie op de grond rondom het doel; m.a.w. de grond-lucht dreiging. Het luchtruim rondom het doel wordt vrijgegeven voor de vliegtuigen. Nederland voerde wapeninzetten altijd met minimaal twee vliegtuigen uit in het kader van de eigen veiligheid en vanwege een extra *check and balance* binnen de uitvoering van een wapeninzet.

Fase 6

Na de uitvoering van de opdracht vindt een beoordeling van de wapeninzet plaats, de BDA. De BDA wordt samengesteld op basis van twee beoordelingen. Allereerst leggen de vliegers direct na terugkomst in een *Bomb Hit Assessment* (BHA) vast of en waar het wapen of de wapens het doel hebben geraakt, evenals hun analyse van de fysieke schade aan het doel. Ook leggen ze een analyse vast van de functionele schade; in hoeverre het doelwit nog kan worden gebruikt om de functie ervan uit te oefenen en eventuele zichtbare nevenschade. De nauwkeurigheid van deze analyses is onder andere afhankelijk van de weersgesteldheid, waaronder de aanwezigheid van bewolking. De BHA wordt vervolgens binnen een paar uur gedeeld met het CAOC door middel van een *Mission Report* (MISREP). De tweede beoordeling wordt gedaan door de coalitie. Op het CAOC vindt een analyse plaats van de fysieke en functionele schade aan het doel. In veel gevallen wordt daarvoor een *Unmanned Aerial Vehicle* (UAV) of een bemand vliegtuig uitgerust met sensoren om deze schade in kaart te brengen ingezet om beeldmateriaal van het aangevallen doel te verkrijgen. Alle bevindingen resulteren uiteindelijk in een door het CAOC opgesteld BDA-rapport (incl. foto's).

Het versturen van het AAR is geen onderdeel van fase 6, maar een rapportageverplichting aan Nederland.

4.3 Beoordeling van de operationele uitvoering van de wapeninzet

4.3.1 *De informatie vooraf over het doelwit*

Om na te gaan hoe in de JTCB is beoordeeld of militair nut/noodzaak in verhouding stond tot de verwachte nevenschade heeft de onderzoekscommissie gekeken naar twee aspecten van het doel: *dual use* en de CDE.

- Op het moment dat de beoordeling in het JTCB plaatsvond, was bekend dat het doel weliswaar *voorheen* een publieke functie had, maar dat de coalitie het doel inmiddels – op basis van de toen beschikbare inlichtingen (cut off date 1 februari 2016) – beoordeelde als *non-dual use*. Dat wil zeggen enkel in gebruik door ISIS, niet óók door burgers. Uit de beschikbare documentatie valt op te maken dat de functie van het doel door de coalitie werd beoordeeld als ISIS-hoofdkwartier met meerdere toegangscontroleposten.
- Uit de beschikbare documentatie valt op te maken dat ook de CDE is gedateerd op 1 februari 2016. 5.1.1.b

[REDACTED] De aanname is daarbij was dat er geen burgers aanwezig zouden zijn in of rondom het doel (*non dual-use*) en dat burgers die zich mogelijk in de directe omgeving van het doel in naburige gebouwen zouden bevinden zouden worden beschermd

tegen de effecten van de aanval. Eventuele *transients* waren, zoals aangegeven onder 4.2, niet bij de CDE betrokken.

De Nederlandse RCH had vervolgens de taak om te controleren of het doel voldeed aan de nationale voorwaarden voor deelname, de nationale geweldsinstructies en de nationale verplichtingen onder het humanitair oorlogsrecht. De RCH stond onder bevel van de CDS. Deze rol was destijds formeel belegd bij de detachementscommandant in Jordanië. In het CAOC zaten de LEGAD en de LNO1 die tevens fungeerde als gemandateerd RCH.

Vanwege de beoordeling van het doel als *non dual use* en 5.1.1.b gaf de *targeting* informatie voor de Nederlandse RCH geen aanleiding om te twifelen aan de aanwezigheid van burgers in of rond het doel. Er werd immers – binnen de geldende voorbehouden – geen enkele nevenschade verwacht. Het pakket aan inlichtingen waarop de aanval was gebaseerd viel binnen de trend van de eerdere aangevallen doelen en voldeed hiermee aan het normaalbeeld van de operatie. ISIS maakte vaker gebruik van bestaande gebouwen voor militaire doeleinden. Tot zover de onderzoekscommissie kan beoordelen was de *targeting* informatie ook compleet. De LNO's in het CAOC hebben verklaard dat er uit meerdere (geclassificeerde) overlegstructuren geen hiaten in de informatie bleken te zijn en dat er daarom geen aanvullende vragen door de RCH hoefden te worden gesteld. De RCH heeft verklaard geen incompleetheiden te hebben waargenomen.

Het doel voldeed daarmee aan de Nederlandse voorwaarden voor deelname, de Nederlandse geweldsinstructies en de Nederlandse verplichtingen onder het humanitair oorlogsrecht. De RCH heeft verklaard zijn beslissing om het doel te accepteren te hebben gebaseerd op het aanwezige pakket inlichtingen en overleg met de INTEL-keten¹², de LNO's en de Nederlandse LEGAD. Rubricering van de specifiek gevolgde procedures brengt met zich mee dat daar in dit rapport niet in volledig detail op kan worden ingegaan. Wel kan worden gesteld dat er (geclassificeerde) overlegstructuren aanwezig waren die ervoor zorgden dat de RCH een afgewogen beslissing kon maken. Er is volgens het proces gehandeld. De RCH was geen toezichthouder op de uitvoering van de wapeninzet. De RCH zat bij het detachement in Jordanië; de LNO1 (tevens gemandateerde RCH) en LEGAD zaten bij het CAOC in Qatar.

4.3.2 De wapeninzet zelf

De wapeninzet vond overdag plaats met een inslag van de wapens om 09:03 Zulu-tijd. Weersomstandigheid was vrij zicht. 5.1.1.b Deze wapens vliegen na het verlaten van het toestel op basis van GPS ingevoerde coördinaten naar het doel en bereiken het *Joint Desired Point of Impact* (JDPI) met vooraf ingestelde waarden voor het gewenste wapeneffect.

5.1.1.b

¹² Onder INTEL-keten wordt hier verstaan de Nederlandse INTEL-medewerkers van de eenheid in Jordanië en de Nederlandse CIFIC-medewerker binnen het CAOC.

4.3.3 De beoordeling van de wapeninzet

Nadat de effecten van de wapens waren uitgewerkt is het doel door de vliegers vanuit de lucht bekeken, waarbij geen nevenschade werd geconstateerd. Ook na bestudering van de F-16 beelden achteraf (op de grond) gaven de beelden voor de vliegers geen indicaties van (eventuele) nevenschade. 5.1.1.b

Daarnaast is achteraf een AAR opgemaakt en gedeeld met 5.1.2.e verantwoordelijk was om de AAR te delen met het OM. Op basis van de beschikbare *mission materials*, inclusief het BDA-rapport (met beeldmateriaal) van 23 maart 2016, uitgegeven door CAOC, is door 5.1.2.e destijds en de onderzoekscommissie gedurende het onderzoek geconcludeerd dat er geen nevenschade is.

Zoals in paragraaf 2.4 gemeld heeft de onderzoekscommissie in september 2025 een antwoord op de RFI aan CENTCOM ontvangen, inclusief aanvullende (gerubriceerde) documentatie. Onder deze documentatie bevond zich ook het BDA-rapport van 23 maart 2016, waarover Defensie reeds beschikte. De onderzoekscommissie heeft het volledige BDA-rapport beschouwd. Ook deze aanvullende informatie geeft geen indicaties van eventuele nevenschade. 5.1.1.b, 5.1.2.a

Dit BDA-rapport leverde echter geen nieuwe inzichten op voor de onderzoekscommissie.

Na de wapeninzet zijn er in de interne rapportagelijnen van Defensie geen bijzonderheden gemeld aan de Directie Operaties in Den Haag. Daarnaast zijn er, voor zover bekend, na de wapeninzet geen bijzonderheden gemeld door externen aan het adres van Nederland.

4.4 Subconclusies

Het onderzoek naar de operationele uitvoering van de wapeninzet wijst het volgende uit:

- (1) De Nederlandse wapeninzet op 22 maart 2016 is conform de toen geldende procedures uitgevoerd.
- (2) Tevens bleek uit de toen beschikbare informatie niet dat er een risico was op nevenschade of andere beperkingen die de inzet zouden belemmeren. Direct na inzet bleek hier ook geen indicatie van.
- (3) Op basis van de beschikbare inlichtingen op het moment van goedkeuring door het JTCB kan worden gesteld dat het doel weliswaar voorheen een publieke functie had, maar op het moment dat de JTCB plaatsvond, beoordeeld werd als *non dual use* doel.
- (4) Op basis van de toen beschikbare informatie kan worden gesteld dat de *targeting* informatie geen aanleiding gaf voor Nederland om twijfels te hebben over de aanwezigheid van burgers in of rond het doel.
- (5) Volgens de planning zou het beoogde doel aangevallen worden door middel van vier wapens die op verschillende plekken van het gebouw zouden inslaan. 5.1.1.b

5.1.1.b

- (6) Nadat de effecten van de wapens waren uitgewerkt, is het doel door betrokken vliegers bekeken, volgens de geldende BHA. Gedurende deze waarneming is er door de vliegers geen directe nevenschade geconstateerd. Ook de bestudering van de beelden achteraf op de grond gaven geen indicaties van eventuele nevenschade. Ook het BDA-rapport van CAOC bevestigt dat er geen nevenschade is. 5.1.2.a

- (7) De betrokken medewerkers in het inzetgebied hebben de procedures volledig en zonder bijzonderheden uitgevoerd. Er zijn geen procedurele onvolkomenheden geconstateerd en daarom geen aanbevelingen daaromtrent geformuleerd.

5 Consequenties in termen van doden en gewonden

5.1 Algemeen

Om vast te stellen of en zo ja welke schade de wapeninzet tot gevolg had, onderzocht de onderzoekscommissie de gevolgen van de wapeninzet voor burgers. Onder schade worden de volgende categorieën verstaan: materiele schade, doden, gewonden, en overige vormen van schade/menselijk leed. De laatste categorie valt buiten de reikwijdte van de grondslag van dit onderzoek, maar in het kader van de volledigheid heeft de onderzoekscommissie het wel wenselijk geacht ook deze categorie bij het onderzoek te betrekken.

De onderzoekscommissie heeft reeds beschikbaar bronmateriaal geraadpleegd en nieuw bronmateriaal verzameld en daarbij de volgende methoden toegepast:

- Het brengen van een bezoek aan de locatie van de wapeninzet;
- Het houden van interviews met Iraakse burgers die zijn geïdentificeerd als mogelijke getuigen, slachtoffers en/of nabestaanden;
- Het bestuderen van officiële documentatie (ontvangen van Iraakse burgers) zoals huurcontracten, overlijdensaktes, en ID-bewijzen;
- Het bestuderen van overige persoonlijke documentatie ontvangen van Iraakse burgers, zoals foto- en videomateriaal;
- Het analyseren van satellietbeelden;
- Het verzamelen en analyseren van berichtgeving via media en sociale media kort na de wapeninzet;
- Het bestuderen van de reeds openbare rapportages van CENTCOM met een beoordeling van de wapeninzet;
- Het opvragen van aanvullende documentatie en informatie van coalitiepartners betrokken bij (de voorbereiding van) de wapeninzet.

In dit hoofdstuk wordt allereerst ingegaan op het bezoek van de onderzoekscommissie ter plaatse in Irak en hoe de onderzoekscommissie daarin te werk is gegaan (5.2). Vervolgens wordt de beschikbare informatie over de materiële schade uiteengezet en beoordeeld (5.3). Voorts wordt de op dit moment beschikbare informatie over de gevolgen in termen van doden en gewonden uiteengezet (5.4) en beoordeeld, evenals overige vormen van schade/leed (5.5). Tenslotte komt aan bod wat slachtoffers en nabestaanden van Nederland verwachten (5.6). Het hoofdstuk eindigt met subconclusies (5.7).

5.2 Bezoek ter plaatse

Om nieuw bronmateriaal te verzamelen en reeds beschikbaar bronmateriaal op waarde te kunnen schatten, reisde de onderzoekscommissie en het OM van 28 juni t/m 6 juli 2024 af naar Mosul en Erbil, Irak, voor het houden van interviews en het bezoeken van de locatie van de wapeninzet. Omdat beide partijen gelijktijdig een (feiten)onderzoek uitvoerden is tot deze samenwerking besloten. Op deze manier werden Iraakse burgers niet tweemaal belast met een interview en konden beide partijen in het buitenland optreden als één overheid. Vooraf zijn werkafspraken gemaakt welke zijn vastgelegd in een afstemmingsprotocol om de samenwerking te bevorderen en onafhankelijkheid van het feitenonderzoek van het OM te waarborgen.

De delegatie kon om veiligheidsredenen slechts voor een aantal uur in Mosul verblijven. De delegatie heeft in Mosul de locatie van de wapeninzet bezocht, en heeft

daar foto's gemaakt en rondgelopen om een indruk te krijgen van de omgeving. Daarnaast heeft de delegatie aan aantal *courtesy calls* afgelegd, waaronder een bezoek aan de leiding van de universiteit van Mosul.

De interviews met Iraakse burgers die zijn geïdentificeerd als mogelijke getuigen, slachtoffers en/of nabestaanden vonden plaats in Erbil omdat de delegatie daar wel langere tijd veilig kon verblijven. De uitgenodigde Iraakse burgers zijn daarom gevraagd naar Erbil af te reizen waarbij alle kosten zijn vergoed. Deze personen waren geïdentificeerd op basis van het onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur, daar de namen van de betrokkenen in het NRC-artikel vermeld stonden. De onderzoekscommissie heeft rond de twintig personen benaderd. Niet alle betrokkenen wilden of konden uit praktische overwegingen of om veiligheidsredenen meewerken aan het onderzoek. De belangrijkste getuigen (die daadwerkelijk ter plaatse waren tijdens de wapeninzet) en een aantal directe nabestaanden hebben wel medewerking verleend. Enkele getuigen en nabestaanden gaven aan ook andere familieleden te vertegenwoordigen.

De interviews werden afgenomen door een lid van de onderzoekscommissie en een medewerker van de Koninklijke Marechaussee (namens het OM). Bij elk interview was een tolk van Defensie aanwezig. De delegatie is voorafgaand aan het bezoek een 'topic list' overeengekomen met uit te vragen onderwerpen. De interviews zijn met audioapparatuur opgenomen en onder auspiciën van de KMar getranscribeerd. De transcripten zijn vervolgens gedeeld met de onderzoekscommissie. De documentatie die nabestaanden aan de delegatie hebben overgedragen is onder auspiciën van de KMar op echtheid gecontroleerd door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND).¹³

Defensie heeft de betrokkenen gedurende het proces op de hoogte gehouden van het verloop van het onderzoek en de uitkomsten van het onderzoek van het OM.

5.3

Beschikbare informatie over en beoordeling van materiële schade

5.1.1.b

¹³ In de regel beoordeelt de IND originele documenten en geen kopieën. In dit geval werd de IND gevraagd wel kopieën te beoordelen. De IND had geen twijfels over de echtheid van de aan de commissie geleverde documenten, maar kon dit niet met zekerheid vaststellen.

Functie van het gebouw

Volgens het journalistieke onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur zou het door Nederland aangegrepen gebouw (gebouw 1A) een wooncomplex zijn geweest, waarin zowel gezinnen van universiteitspersoneel als gezinnen van ISIS-strijders woonachtig waren. Op het moment van de wapeninzet zou het gebouw echter niet langer permanent zijn bewoond.

De Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken, verklaren ook dat het woongebouw toebehoorde aan de universiteit en was bedoeld om docenten en medewerkers van de universiteit in te huisvesten. Door de Iraakse burgers aangeleverde huurcontracten, uitgegeven door de universiteit, en gesprekken met functionarissen van de universiteit tijdens het bezoek aan Mosul bevestigen dit beeld. Op basis van deze informatie concludeert de onderzoekscommissie dat de functie van gebouw 1A ten tijde van de aanval naar alle waarschijnlijkheid een woongebouw was.

Volgens de beschikbare inlichtingen destijds was het gebouw in 2016 in gebruik door ISIS en niet vrij toegankelijk (zie voorgaande hoofdstukken). Getuigen en nabestaanden weerspreken dit. Zij stellen dat er weliswaar ISIS-activiteit op de universiteitscampus was, maar niet in het betreffende woongebouw, dat buiten de campus zou staan. Er zouden wel kortstondig enkele families (met name vrouwen en kinderen) van ISIS-strijders in gebouw 1A en gebouw 2A, 2B en 2C hebben gewoond tussen 2014 en 2016, maar die zouden na enkele dagen of weken naar andere, meer luxueuze woningen zijn vertrokken. Op 22 maart 2016 zouden er geen ISIS-families meer hebben gewoond.

Muur tussen de twee gebouwen

Volgens het journalistieke onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur waren de twee aangrenzende gebouwen gescheiden door een muur. Zij stellen dat het door Nederland aangegrepen gebouw niet op het universiteitsterrein zou staan, maar net daar buiten, en dat het vrij toegankelijk was voor bewoners. Het aangrenzende gebouw, dat zich aan de andere kant van de veronderstelde muur bevond, zou zich wel op de campus hebben bevonden en toebehoren aan de landbouwfaculteit. In het door Nederland aangegrepen gebouw zouden op dat moment burgers aanwezig zijn geweest.

De Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken, verklaren ook dat er een muurtje stond tussen de twee gebouwen en dat gebouw 1B alleen toegankelijk was via toegangsweg T1. Door schaduwinval op de beschikbare satellietbeelden kon de onderzoekscommissie deze bewering niet vaststellen enkel op basis van deze satellietbeelden. Foto's aangeleverd door de nabestaanden (zie bijlage F) bevestigen echter dat er een muur tussen gebouw 1A en 1B stond en dat de overige etages als het ware boven de muur hingen. Dit zou kunnen verklaren dat gebouw 1A, ondanks dat het identiek was aan gebouw 1B, een andere functie had en zoals getuigen verklaren vrij toegankelijk was, omdat het buiten de universiteitsmuren stond. Op basis van een combinatie van satellietbeelden, aangeleverde foto's en door de onderzoekscommissie genomen foto's op de grond, kan de onderzoekscommissie vaststellen dat het zeer waarschijnlijk is dat er een muur tussen beide gebouwen stond. Het door Nederland aangegrepen gebouw was dus zeer waarschijnlijk afgesloten van de universiteitscampus door een muurtje. Dit betekent niet dat vooraf vastgesteld had kunnen worden wat de functie van gebouw 1A was of dat die functie anders was dan die van gebouw 1B.

Schade aan het gebouw

Het gebouw dat door Nederlandse F-16's is aangevallen (gebouw 1A) heeft vier verdiepingen en is qua grootte en aanzicht gelijkend op het aangrenzende gebouw (gebouw 1B).

Het is met zekerheid te stellen dat het door Nederland aangevallen gebouw beschadigd is. Satellietbeelden en F-16 beelden tonen aan dat, na de wapeninzet, het gebouw op verschillende plekken in elkaar is gestort. Het dak is gedeeltelijk ingestort, net als delen van de gevel. Het gebouw als geheel is wel blijven staan. Foto- en videomateriaal van de Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken toont aan dat delen van de derde en vierde verdieping naar beneden zijn gezakt en dat het trappenhuis na het bombardement onder het puin lag en gedeeltelijk onbegaanbaar was (zie figuur 5). Een appartement op de derde verdieping rechts van de ingang, dat volgens de Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken het appartement van een van de getroffen families was, lijkt beschadigd door een gat in de gevel (zie bijlage F).

Figuur 5: Zijaanzicht noordzijde van het door Nederland aangegrepen gebouw. 5.1.2.e

Satellietbeelden en het bezoek van de onderzoekscommissie ter plaatse tonen dat de restanten van gebouw 1A en 1B inmiddels zijn neergehaald en verwijderd. Op de plek waar gebouw 1A stond, is inmiddels een nieuw en kleiner gebouw geplaatst.

Overige materiele schade

De onderzoekscommissie heeft een aantal andere getuigen gesproken die verklaren ook in het betreffende gebouw te hebben gewoond en/of in gebouw 2A, 2B of 2C (zie figuur 4). Zij zouden op de bewuste dag ook aan het verhuizen zijn geweest. Het gaat mogelijk om dhr. Nasrat Saleh, dhr. Ali Jassem, de familie Abdulkarim en/of de familie Hussein Hama Ali. De onderzoekscommissie kan dit moeilijk vaststellen, omdat door deze personen geen huurcontracten zijn aangeleverd, of omdat verklaringen elkaar tegenspreken. De onderzoekscommissie stelt dat het mogelijk is dat ook andere omwonenden of (voormalig) bewoners van het door Nederland

aangegrepen gebouw materiele schade hebben opgelopen, maar kan dit op basis van de beschikbare informatie niet met zekerheid stellen.

5.4

Beschikbare informatie over doden en gewonden

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven is er na de wapeninzet door het detachement geen melding gemaakt aan de Directie Operaties in Den Haag van nevenschade, dus ook niet van (mogelijke) burgerslachtoffers. Hier was destijds geen aanleiding toe.

Het onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur betrof voor Defensie nieuwe informatie over de mogelijke gevolgen van de wapeninzet. Het onderzoek was in hoge mate gebaseerd op een bezoek ter plaatse in februari 2023, waarbij journalisten met door hen geïdentificeerde nabestaanden en omwonenden spraken en van of via hen officiële documentatie zoals overlijdensaktes ontvingen.

Uit het journalistieke onderzoek bleek ook dat Airwars in 2017 een vermoeden van burgerslachtoffers had gemeld bij CENTCOM. CENTCOM oordeelde over mogelijke burgerslachtoffers dat dit niet geloofwaardig (*'non credible'*) was¹⁴. In het OIR Monthly Report van juli 2017 staat als reden genoemd dat CENTCOM onvoldoende bewijs had om vast te kunnen stellen of er sprake was van burgerslachtoffers.¹⁵ In een in 2021 middels een *Freedom of Information Act* verzoek vrijgegeven rapport van de beoordeling (*'CIVCAS tracker 645'*) staat toegelicht dat de *Weapon System Video* (WSV) review en de BDA geen bewijs van nevenschade had opgeleverd. De onderzoekscommissie heeft in de BDA ook geen aanwijzingen van mogelijke burgerslachtoffers kunnen vinden.

De onderzoekscommissie hechtte er waarde aan ter plaatse te gaan om met Iraakse burgers te spreken die waren geïdentificeerd als mogelijke getuigen, slachtoffers en/of nabestaanden en de locatie van de wapeninzet te bezoeken. Het bezoek leverde voor de commissie waardevolle informatie en bewijsmateriaal op in de vorm van documentatie en foto- en videomateriaal.

Tot slot heeft de onderzoekscommissie bij de start van het onderzoek een informatieverzoek bij de VS ingediend, als ook bij de coalitiepartner die het aangrenzende gebouw heeft aangegrepen. In antwoord op het bij de VS ingediende informatieverzoek laat de United States Department of Defense het volgende weten: "USCENTCOM continues to assess that it is more likely than not that civilian casualties did *not* result from the above-mentioned strike". CENTCOM geeft daarbij aan wel de door Nederland aangeleverde nieuwe informatie te hebben betrokken, maar op basis van de andere beschikbare informatie geen aanleiding te zien het assessment aan te passen. De overige door CENTCOM aangeleverde documentatie levert geen nieuwe inzichten op over de gevolgen van de wapeninzet.

In antwoord op het bij de coalitiepartner ingediende informatieverzoek heeft de coalitiepartner laten weten over eigen beelden van hun aanval te beschikken, maar

¹⁴ Ondanks dat de melding van Airwars betrekking had op een wapeninzet van Nederland en een andere coalitiepartner, is het ministerie van Defensie in 2017 niet door CENTCOM op de hoogte gesteld van de melding of van de beoordeling daarvan. Bij het oordeel 'non credible' was dit destijds niet gebruikelijk.

¹⁵ U.S. Central Command, 'Combined Joint Task Force – Operation Inherent Resolve Monthly Civilian Casualty Report', 7 juli 2017. <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/1239870/combined-joint-task-force-operation-inherent-resolve-monthly-civilian-casualty/>

dat deze van (zeer) lage kwaliteit zijn en daarom geen beoordeling van de schade (aan het Nederlandse doelwit) toestaan. Daarnaast geeft de partner aan de beelden niet zonder meer en alleen via een procedure in het kader van de internationale rechtshulp in strafzaken met Nederland te kunnen delen.

5.5 Beoordeling van doden en gewonden

5.5.1 *Doden*

Alle betrokkenen die de onderzoekscommissie heeft gesproken verklaren dat op 22 maart 2016 twee families aan het verhuizen waren uit het door Nederland aangegrepen gebouw. De meeste bewoners zouden al uit het gebouw zijn vertrokken, na de bezetting van de stad door ISIS. Een aantal bewoners bleef in het gebouw wonen. Echter, na luchtaanvallen op de nabijgelegen drukkerij van de universiteit en het 500 meter verderop gelegen directiegebouw (op 19 maart 2016) zouden ook de overgebleven bewoners uit angst getroffen te worden vertrokken zijn naar onderkomen elders. Nabestaanden van de twee getroffen families verklaren dat ze na 19 maart 2016 vertrokken naar woningen van familieleden, waar ze 's nachts verbleven, omdat voornamelijk 's nachts luchtaanvallen plaatsvonden.

Daarnaast verklaren ze dat de dagen na 19 maart 2016 de families overdag terug kwamen naar het huis om het glas van gesprongen ramen op te ruimen en er zorg voor te dragen dat hun appartement niet werd ingenomen door anderen. Ze verklaren op 22 maart 2016 terug te zijn gegaan naar het woongebouw om hun spullen op te ruimen en te verhuizen. 5.1.5

Alle aanwezigen zouden bij de wapeninzet zijn omgekomen.

Van zeven personen zijn overlijdensaktes en/of -registraties aangeleverd door Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken. Deze documenten stellen dat deze personen op 22 maart 2016 zijn omgekomen als gevolg van een 'explosie' (of luchtaanval) op een wooncomplex in Mosul. Aanvullend is van twee slachtoffers berichtgeving via Facebook beschikbaar, waarin wordt gerapporteerd over hun dood. Van een ander slachtoffer is beeldmateriaal beschikbaar van een rouwspandoek gepubliceerd door de universiteit (datum onbekend) en een bericht op de website van de universiteit (datum onbekend) waarin haar overlijden bekend wordt gemaakt. Een overzicht van de bij de commissie bekende slachtoffers is opgenomen in bijlage E, evenals een relatieschema.

Opvallend is dat Airwars in haar initiële onderzoeksdossier (2017) stelt dat er acht tot elf dodelijke slachtoffers zijn als gevolg van de wapeninzet. De Iraakse burgers die de onderzoekscommissie heeft gesproken spreken echter van zeven doden en zijn zich niet bewust van meer slachtoffers. Ook de journalisten van NRC, NOS en Nieuwsuur spreken van zeven doden. Airwars stelt op haar website dat er in dossiers details kunnen afwijken van de werkelijkheid en dat daarom gedegen onderzoek van belang is.

De onderzoekscommissie acht het zeer waarschijnlijk dat de wapeninzet zeven doden tot gevolg heeft gehad. Dit wordt door meerdere bronnen ondersteund. De overledenen zijn afkomstig uit twee families. Onder de zeven doden zijn twee mannen, vier vrouwen en een kind (drie jaar oud).

5.5.2 *Burgerstatus*

Van zes van de zeven slachtoffers heeft Defensie documentatie ontvangen die vaststelt dat de slachtoffers als martelaars (burgers) zijn gestorven. De documenten zijn uitgegeven door de Martyrs Foundation¹⁶ en, waar het medewerkers van de universiteit betreft, door de afdeling Juridische Zaken van het Iraakse Ministerie van Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek. 5.1.5

Het is zeer waarschijnlijk dat deze zeven doden burgerdoden betreffen. De getuigen en nabestaanden die de onderzoekscommissie heeft gesproken verklaren dat de zeven slachtoffers niet aan ISIS gelieerd waren. Dat beeld wordt ondersteund door de officiële documentatie die de onderzoekscommissie heeft ontvangen over de burgerstatus van de slachtoffers en het onderzoek van NRC, NOS en Nieuwsuur.

5.5.3 *Gewonden*

Airwars spreekt in haar initiële onderzoeksdossier van twee gewonden. Dit wordt echter niet bevestigd door andere informatie die ter beschikking staat van de onderzoekscommissie. Nabestaanden deelden in gesprekken met de onderzoekscommissie wel dat ze brandwonden die ze zouden hebben opgelopen door het betreden van het gebouw na de aanval, waar ze naar familieleden zochten. Het zou gaan om twee gewonden. De onderzoekscommissie kan deze beweringen niet eigenstandig vaststellen. Daarnaast gaat het in dit geval dus niet om gewonden als direct gevolg van de wapeninzet. Op basis van de informatie die de onderzoekscommissie tot haar beschikking heeft, lijkt er geen sprake te zijn van gewonden als direct gevolg van de wapeninzet.

5.5.4 *Overige vormen van schade/leed*

Van de negen geïnterviewde personen waren vier directe nabestaanden. Dit betreft nabestaanden van beide getroffen families. Zij geven aan psychische, economische en sociale schade te hebben ondervonden als gevolg van de wapeninzet.

Eén van de nabestaanden geeft nadrukkelijk aan psychologische schade te hebben opgelopen als gevolg van de wapeninzet (slapeloze nachten en herbelevingen). Daarnaast geeft hij aan dat doordat zijn woonhuis een *target* was, werd aangenomen dat hij en/of zijn familie tot ISIS zouden behoren. Omdat het om bureaucratische redenen tijd kostte het tegendeel te bewijzen, vormde dit beeld een probleem richting overheidsinstanties bij het toekennen van een erfenis en het aanvragen van een schadevergoeding en volgens de betrokkene ook in het verkrijgen van promotie. Dat zou ook inkomstenderving tot gevolg hebben gehad. Daarnaast stelt het NRC in haar artikel dat het gezin van zijn zwager, die ook omkwam bij de wapeninzet, de kostwinnaar van hun gezin is verloren.

De vijf kinderen van 5.1.2.e zijn als gevolg van de wapeninzet beide ouders verloren op jonge leeftijd. Dit had een significante psychische impact op de kinderen.

¹⁶ De *Martyrs Foundation* is een Iraakse overheidsinstelling, die valt onder de *Iraqi Council of Ministers* (COMSEC). Op basis van de *Martyrs Foundation Law* kunnen nabestaanden van omgekomen burgers steun krijgen van de *Martyrs Foundation*, zoals nabestaandenpensioenen, woonruimte, belastingvoordeel, studiebeurzen, etc.

5.6

Verwachtingen van Nederland

Er is sprake van nabestaanden als gevolg van de wapeninzet. Een overzicht van de bij de onderzoekscommissie bekende nabestaanden van beide families is opgenomen in bijlage E, evenals een relatieschema.

In de gevoerde gesprekken heeft de onderzoekscommissie gevraagd wat men van de Nederlandse Staat verwacht. De antwoorden verschillen per persoon. In algemene zin verwacht men het volgende:

- Feitenonderzoek. Nabestaanden geven aan een gedegen onderzoek te verwachten van de Nederlandse Staat en duidelijkheid te willen over de toedracht van de wapeninzet.
- Gerechtigheid. Nabestaanden geven aan te verwachten dat de verantwoordelijke opdrachtgevers voor de aanval terecht staan. Eén nabestaande vermeldt expliciet dat de vliegers geen blaam treft, daar zij slechts een opdracht uitvoerden.
- Financiële compensatie. Bij de betrokken nabestaanden lijkt uit de gesprekken geen sterke wens te zijn tot financiële compensatie voor het berokkende leed. Enkele nabestaanden noemen expliciet geen compensatie te willen ontvangen en stellen dat hun familieleden niet terugbrengt. Daarentegen hebben vier nabestaanden de Nederlandse Staat aansprakelijk gesteld voor de materiele en immateriële schade die de betrokken hebben opgelopen. 5.1.2.e

[redacted]. Dit duidt erop dat nabestaanden wel een schadevergoeding verwachten van de Nederlandse Staat.

Enkele nabestaanden hebben in gesprekken verklaard reeds een financiële compensatie toegewezen te hebben gekregen van de Iraakse overheid. Het gaat om 5.1.2.b [redacted]

[redacted]. De gesprekspartners geven aan dat niet alle bedragen ook daadwerkelijk zijn uitgekeerd door de Iraakse overheid, of dat er nog gewacht wordt op de uitkering van bedragen. Welke bedragen er daadwerkelijk zijn uitgekeerd aan wie en of er ook grond is toegewezen, is bij de onderzoekscommissie op dit moment niet bekend.

5.7

Subconclusies

Het onderzoek naar de gevolgen van de geweldsaanwending in termen van doden en gewonden onder burgers wijst uit dat:

- (1) de Nederlandse wapeninzet op 22 maart 2016 naar alle waarschijnlijkheid zeven doden tot gevolg had, onder wie twee mannen, vier vrouwen en een kind. De slachtoffers zijn afkomstig uit twee verschillende families, waarbij de onderzoekscommissie ervan uitgaat dat het hier burgers betreft. Er lijkt geen sprake te zijn van meer slachtoffers (doden dan wel gewonden).
- (2) het gebouw dat door de Nederlandse wapeninzet is geraakt naar alle waarschijnlijkheid dienst deed als wooncomplex in maart 2016. Daarnaast concludeert de onderzoekscommissie dat dit gebouw (gedeeltelijk) verwoest is als gevolg van de aanval. De gevolgen in termen van materiele schade daarvan zijn, hoewel pijnlijk voor betrokkenen, naar inschatting beperkt, daar de betrokkenen al een andere woning zouden betrekken en de woningen niet

5.1.2.b [redacted]

toebehoorden aan de betrokkenen, maar aan de universiteit. De onderzoekscommissie stelt dat betrokkenen mogelijk wel persoonlijke spullen zijn verloren door de wapeninzet.

- (3) het aannemelijk is dat de nabestaanden psychologische en economische schade hebben opgelopen. De omvang hiervan kan de onderzoekscommissie op basis van de beschikbare informatie niet vaststellen, maar de onderzoekscommissie acht het wel van belang op te merken dat er mogelijk sprake is van dergelijke langetermijngevolgen.
- (4) het niet eenduidig is wat de nabestaanden verwachten van de Nederlandse Staat. Wel lijkt de algehele behoefte te zijn om duidelijkheid te verkrijgen over de toedracht van de wapeninzet en een feitenoverzicht van gebeurtenissen. Ook hebben enkele nabestaanden de Nederlandse Staat aansprakelijk gesteld.

6 Rechtmatigheid van de wapeninzet

6.1 Algemeen

In de vorige twee hoofdstukken is een beoordeling gemaakt van de gevolgde procedures en de gevolgen van de wapeninzet. In dit hoofdstuk wordt beoordeeld of de beslissingen die als gevolg van de procedures zijn genomen rechtmatig waren.

Voor het beantwoorden van deze vraag zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- De bestudering van de beelden uit beide F-16's en overige *mission materials* (zoals *baseball card* en *attack card*);
- Het bestuderen van voor Nederland beschikbare inlichtingen;
- Het bestuderen van de genomen mitigerende maatregelen, lees geplande impact points, type wapen, etc.;
- Het houden van gesprekken met 5.1.2.e

6.2 Grondslag geweldgebruik

Ten tijde van OIR was sprake van een niet-internationaal gewapend conflict (NIGC) tussen de Iraakse overheid en de niet-statelijke gewapende groepering ISIS. Overige landen, waaronder Nederland, die deelnamen aan de operatie deden dat op basis van een uitnodiging van de Iraakse overheid met een beroep op artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties: het recht op nationale zelfverdediging, dat ook collectief mag worden uitgeoefend. Op het optreden in het kader van OIR was het humanitair oorlogsrecht (HOR) van toepassing. De regels van het HOR met betrekking tot legitieme doelkeuze wat betreft objecten en personen waren opgenomen in de *Targeting Directive* en bevatten daaromtrent geen afwijkingen.

De voor deze inzet meest relevante regels van het HOR luiden als volgt. Op grond van het HOR dienen aanvallen op objecten beperkt te blijven tot militaire doelwitten. De beoordeling of een object een legitiem militair doelwit is, vindt plaats aan de hand van artikel 52 van het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 (AP1) bij de Verdragen van Genève van 1949. Hoewel AP1 formeel enkel van toepassing is op internationale gewapende conflicten (IGC, tussen staten), zijn veel artikelen van API (en overige onderdelen van het HOR) ook van toepassing op NIGC's op basis van het gewoonterecht. Dit geldt ook voor de bepalingen van artikel 52 AP1.

Artikel 52 AP1 bevat twee elementen om te beoordelen of een object een legitiem militair doelwit is:

- Het object moet door diens aard, ligging, bestemming of gebruik daadwerkelijk bijdragen aan de krijgsvieringen van de vijand, en;
- De gedeeltelijke of totale vernietiging, verovering of onbruikbaarmaking van het object levert, onder de omstandigheden van dat moment, een duidelijk militair voordeel op.

Beiden elementen dienen te worden vervuld.

De grondslag voor deze wapeninzet in de ROE bestaat uit ROE 429, die een aanval op vijandige doelen van ISIS toestond. Dit is ook terug te vinden in het AAR van de aanval, dat naar deze ROE verwijst als grondslag voor wapeninzet. Voor beoordeling of een doel tot de geautoriseerde categorie doelen behoort, is het van belang om de ROE te bezien in samenhang met de *Targeting Directive*. Die *Targeting Directive* bevat een samenvatting van (onder andere) de hiervoor genoemde elementen van het HOR.

6.3 Beoordeling legitimiteit *ex tunc*

Deze paragraaf bevat de beoordeling van de legitimiteit op basis van informatie die voorafgaand aan de wapeninzet beschikbaar was (*ex tunc*). Voor de beoordeling van het doel in relatie tot het eerste element uit artikel 52 AP1 zijn de volgende observaties van belang. Uit de voor de onderzoekscommissie beschikbare inlichtingen valt af te leiden dat men destijds (voorafgaand aan de aanval) uitging van het volgende:

- Het gebouw zou op de Mosul University Campus staan en was als zodanig een onderdeel van de *Mosul University College of Agriculture*. Daarmee leidt dit criterium niet zelfstandig tot de conclusie dat het doel legitiem was, nu een universiteitscampus naar diens aard of normale bestemming (onderwijs) niet zonder meer een bijdrage levert aan de krijgsv verrichtingen van de vijand.
- Het criterium "ligging" is in relatie tot dit doel niet relevant, omdat de ligging (in geografische zin) geen onderdeel was van het besluit om het object als doelwit aan te wijzen.¹⁹
- Sinds eind 2014 zou het object in gebruik zijn genomen door ISIS als een inlichtingen- en ISIS Dabiq Army hoofdkwartier. 5.1.1.b [redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted] Dergelijk gebruik levert in redelijkheid een daadwerkelijke bijdrage aan de krijgsv verrichtingen van de vijand, in dit geval van ISIS.
- Het gebouw zou uitsluitend in gebruik zijn door ISIS. Van enige (mate of vorm van) *dual use* zou geen sprake zijn geweest. Toegang tot het gebouw zou bewaakt zijn door een wachtpost.

Op basis van bovenstaande valt af te leiden dat het object door het (destijds) daadwerkelijke gebruik ervan voldeed aan het eerste element van artikel 52 AP1, namelijk een daadwerkelijke bijdrage leveren aan de krijgsv verrichtingen van de vijand.

Wat betreft beoordeling van het doel in relatie tot het tweede element van artikel 52 AP1 (het opleveren van militair voordeel door de vernietiging, enz., ervan) zijn de volgende observaties van belang. Uit de voor de onderzoekscommissie beschikbare inlichtingen valt het volgende af te leiden:

- Voorafgaand aan de aanval werd ingeschat dat de onbruikbaarmaking door middel van (gedeeltelijke) vernietiging van het object als militair voordeel zou hebben 5.1.1.b [redacted]
[redacted]
[redacted]

Het verstoren van vijandelijke operaties door vernietiging of ontzegging van de toegang tot de voor 5.1.1.b [redacted] die operaties benodigde middelen, zoals de hierboven beschreven middelen in het object, is een duidelijk militair voordeel. In combinatie met de uitkomsten van de beoordeling van het eerste element uit artikel 52 in relatie tot deze wapeninzet, kan worden

¹⁹ Zie het referentiekader. In dit geval was het gebruik van het object de grondslag. De ligging blijft dan wel relevant voor de weging van de proportionaliteit van de aanval, bijvoorbeeld vanwege de omgeving.

geconcludeerd dat op basis van de toen beschikbare inlichtingen het aangevallen object een legitiem militair doelwit was.

De bovenstaande beoordeling is gebaseerd op de vooraf door de coalitie aangeleverde inlichtingen. Die inlichtingen gaven geen aanleiding om de kwalificatie als legitiem militair doelwit in twijfel te trekken of nader te laten onderbouwen. Het samenwerken in coalitieverband vereist een grote mate van samenwerking en onderling vertrouwen tussen de deelnemende lidstaten. Zonder dit vertrouwen is het niet mogelijk om een operatie zoals OIR uit te voeren. Niet alleen zou het ondoelmatig zijn als elke lidstaat een geheel eigen *targeting proces* zou inrichten, met dan dus evenveel langs en naast elkaar opererende processen als dat er deelnemende lidstaten zijn; ook is het niet mogelijk voor elke lidstaat om alle inlichtingen zelf te verifiëren. Dat betekent dat het basisbeginsel eruit bestaat dat de lidstaten erop vertrouwen dat gedeelde inlichtingen en gedeelde informatie juist is en betrouwbaar is.

Niettemin is ten aanzien van de inlichtingen het volgende van belang, ongeacht het hiervoor genoemde vertrouwensbeginsel. De datering van de laatst genoteerde informatie omtrent het doelwit (1 februari 2016) in relatie tot het moment van uitvoering van de inzet (22 maart 2016) valt op, omdat er een ruime periode tussen heeft gezeten. Hoewel de tijdsperiode korter is dan de binnen de coalitie toen afgesproken termijn voor dergelijke tijdsperiodes 5.1.1.b dient per geval te worden beoordeeld of dit (juridisch) acceptabel is voor het specifieke doelwit en de specifieke wapeninzet. Zoals hiervoor is aangegeven, betreft het in dit geval een object dat door feitelijk gebruik als een legitiem militair werd beoordeeld door de coalitie. Bij dergelijke objecten (en in tegenstelling tot objecten die naar hun aard een militair doelwit zijn) is van belang of het object bij wapeninzet nog steeds op die manier wordt gebruikt. Ongeacht dat volgens de inlichtingen was geconstateerd dat het object al sinds eind 2014 als zodanig in gebruik was genomen en het object tot begin 2016 meermaals is geobserveerd (met de conclusie dat het nog steeds dit gebruik had) is het hanteren van een dergelijk lange termijn kwetsbaar. Dit aspect komt hieronder ten aanzien van nevenschade eveneens aan de orde. Het toepassen van deze binnen het CAOC geldende, en in deze operatie als standaard aanvaarde termijn kan volgens de onderzoekscommissie de RCH niet worden verweten. Hoewel niet kan worden gesteld dat een andere termijn tot een andere uitkomst had geleid, had hier vanuit Nederland eerder aandacht voor moeten zijn, zodat eventueel caveats of nadere voorwaarden of instructies overwogen hadden kunnen worden.

6.4 Beoordeling legitimiteit *ex nunc*

Deze paragraaf bevat de beoordeling van de legitimiteit op basis van de thans beschikbare informatie (*ex nunc*). Thans zijn zowel de constatering van NRC, NOS, Nieuwsuur en Airwars beschikbaar, alsmede de uitkomsten van het bezoek van de onderzoekscommissie ter plaatse in Irak (zie hoofdstuk 5). De informatie van het NRC, NOS en Nieuwsuur en de uitkomsten van het bezoek aan Irak door de onderzoekscommissie is gebaseerd op mededelingen door slachtoffers en nabestaanden en was daarom niet beschikbaar voorafgaand aan de wapeninzet.

Uit de thans beschikbare informatie blijkt dat er naar alle waarschijnlijkheid sprake is geweest van burgerslachtoffers. De thans beschikbare informatie geeft aan dat het gebouw dat door de wapeninzet van de coalitiepartner is geraakt mogelijk wel voldoet aan de omschrijving uit de inlichtingen zoals hierboven aangegeven, maar dat het door de Nederlandse wapeninzet geraakte gebouw niet aan die omschrijving voldoet. Dit door Nederlandse wapeninzet geraakte gebouw blijkt achteraf naar alle

waarschijnlijkheid een wooncomplex te zijn geweest. De *target folder* beschrijft de twee gebouwen echter als een gezamenlijk complex dat als geheel een ISIS-hoofdkwartier zou zijn. Ook geven de informatie van NRC, NOS en Nieuwsuur en het verificatieonderzoek ter plaatse aan dat er geen sprake zou zijn geweest van door ISIS gecontroleerde toegang tot het complex (zie ook hierna ten aanzien van het proportionaliteitsvraagstuk), waardoor burgers toegang zouden hebben gehad tot het terrein en het door Nederlandse wapeninzet geraakte gebouw.

Op basis van deze beoordeling van de legitimiteit *ex nunc* moet worden geconcludeerd dat het door de Nederlandse wapeninzet geraakte gebouw achteraf bezien, met de kennis van de thans beschikbare informatie, niet als legitiem doelwit aangewezen had mogen worden.

6.5 Beoordeling proportionaliteit *ex tunc*

Deze paragraaf bevat de beoordeling van de proportionaliteit op basis van de informatie die voorafgaand aan de aanval beschikbaar was (*ex tunc*). Uit de inlichtingen blijkt dat het doel meermaals, gedurende een bepaalde periode is geobserveerd, waarop het gebied en de bewegingen in en rondom het doel zijn geanalyseerd. Aan de hand hiervan is een *Collateral Damage Estimate* (CDE-)analyse uitgevoerd.

Bij de beoordeling van het risico op nevenschade was allereerst de vraag van belang of het doel een militair object was of – nu vastgesteld was dat het van nature een burgerobject was – een zogenaamd *dual-use* object (oftewel ook nog steeds in gebruik door burgers). Het doel bevond zich op de Mosul University Campus, was voorheen in gebruik als Mosul University College of Agriculture en was deels ommuurd. In de *target folder* wordt echter geconcludeerd dat sprake is van een militair object, oftewel *non dual-use*. Het gebouw was sinds eind 2014 in dienst als ISIS-hoofdkwartier en er waren sindsdien ook regelmatig activiteiten waargenomen behorende bij die functie als hoofdkwartier. Ook was sprake van door ISIS gecontroleerde toegangscontroles via twee zogeheten *guard shacks*. Hierdoor zouden, volgens de gegeven informatie, burgers niet op het terrein kunnen komen. Nevenschade in de vorm van burgerslachtoffers binnen en direct rondom het doel werd dan ook niet verwacht.

Vervolgens moest gekeken worden naar de kans op nevenschade aan eventuele omliggende gebouwen. Uit de analyse van de omgeving kwamen vijf aandachtspunten naar voren met betrekking tot het HOR en nevenschade: drie moskeeën, een stadion en een school, die zich in de nabijheid van het doel bevonden. Deze aspecten zijn meegenomen in de CDE-analyse. Van deze objecten was een moskee op slechts een aantal tientallen meters oost van het doel het meest in het oog springend.

5.1.1.b

De destijds beschikbare inlichtingen en informatie gaven voorafgaand aan de aanval geen aanleiding tot verdere of andere voorzorgsmaatregelen.

Op basis van alle voorgaande afwegingen was de uitkomst van de CDE-analyse:

5.1.1.b Dit betekent dat er geen nevenschade werd verwacht bij het aanvallen van het doel op de geplande wijze.

Deze beoordeling is gerelateerd aan de verplichting uit (o.a.) artikel 57 AP1, die ook van toepassing is op een NIGC via het gewoonterecht. Deze verplichting stelt, kort gezegd, dat al het praktisch uitvoerbare gedaan dient te worden om het verwonden of doden van burgers of het beschadigen of vernietigen van burgerobjecten te voorkomen.

Uit voorgaande observaties en overwegingen blijkt dat voor dit specifieke doel met name het voorkomen van schade aan de omgeving een punt van aandacht was in relatie tot voornoemde verplichting, aangezien de *target area* zelf werd beschouwd als een (puur) militair doel. De risico's voor de omgeving werden vervolgens gemitigeerd door te kiezen voor 5.1.1.b

Ook hier is echter de relatief lange termijn tussen de laatste update van de inlichtingen en het besluit tot aangrijpen van het doel van belang. Het doel lag in verstedelijkt gebied, waardoor consistentie in de *pattern of life* in de directe omgeving van het doel denkbaar aan verandering onderhevig kon zijn. In een situatie van gewapend conflict met doorlopende gevechtshandelingen in het gebied is het immers meer dan voorstelbaar dat de *pattern of life* enige mate van fluiditeit kent. Dat maakt een 5.1.1.b tussen laatste vaststelling van die *pattern of life* en het moment van wapeninzet kwetsbaar en maakt een adequate inschatting van nevenschade jegens personen (burgers, non-combattanten) onzeker op het moment van aangrijpen van het doel.

6.6

Beoordeling proportionaliteit *ex nunc*

Deze paragraaf bevat de beoordeling van de proportionaliteit op basis van de thans beschikbare informatie (*ex nunc*). Uit contacten met de coalitie blijkt dat de thans voor de onderzoekscommissie beschikbare informatie destijds, voorafgaand aan de wapeninzet, niet beschikbaar of bekend was voor de coalitie. Wel heeft Airwars in 2017 richting CENTCOM zorgen geuit over mogelijke burgerslachtoffers als gevolg van deze wapeninzet.

Nevenschade geldt als buitensporige schade als, kort gezegd, de door de wapeninzet verwachtbare nevenschade excessief zou zijn in vergelijking met het te verwachten directe en concrete militaire voordeel (de proportionaliteitstoets). Aangezien de nevenschade voor deze wapeninzet geschat werd op nul, werd er dus ook geen buitensporige nevenschade verwacht.

Uit de thans beschikbare informatie blijkt dat beide gebouwen behorende tot het object weliswaar als één geheel en als één doel werden beschouwd, maar dat in de praktijk onderscheid bestond tussen de twee gebouwen. Het door de Nederlandse wapeninzet getroffen gebouw was een wooncomplex waartoe burgers, althans direct voorafgaand aan de Nederlandse wapeninzet, toegang konden hebben. Als gevolg van de Nederlandse wapeninzet tegen dit gebouw zijn naar alle waarschijnlijkheid burgerslachtoffers te betreuren geweest. Wat betreft de hierboven beschreven objecten die wel in de CDE-analyse zijn betrokken, kan worden opgemerkt dat die geen schade hebben geleden als gevolg van de wapeninzet.

Op basis van bovenstaande, waaronder de beoordeling van de legitimiteit van het doel, is feitelijk geen sprake van nevenschade. De objecten die bij de CDE-analyse zijn betrokken, hebben geen schade ondervonden van de wapeninzet. De burgerslachtoffers als gevolg van het aangrijpen van het object zijn niet aan te merken als 'nevenschade', nu het object niet als legitiem militair doelwit aangeduid had mogen worden. In plaats daarvan zijn deze burgerslachtoffers, evenals de

materiële schade aan het gebouw en de zich daarin bevindende eigendommen, aan te merken als directe schade van de wapeninzet.

6.7

Subconclusies

Het onderzoek naar de rechtmatigheid van de wapeninzet wijst uit dat:

- (1) op basis van de destijds beschikbare informatie (lees: *ex tunc*) het object kon worden aangemerkt als een legitiem militair doelwit.
- (2) er geen sprake is geweest van nevenschade die buitensporig moet worden geacht in relatie tot het concrete en directe militaire voordeel dat van de wapeninzet werd verwacht.
- (3) op basis van thans beschikbare informatie (lees: *ex nunc*) moet worden vastgesteld dat het object geen legitiem militair doelwit was en derhalve niet als zodanig aangewezen had mogen worden destijds.
- (4) op basis van vergelijkingen tussen de informatie *ex tunc* en de informatie *ex nunc* de oorzaak van het onjuist aanwijzen van het object als militair doelwit moet worden gezocht in de inlichtingen die aan de doelaanwijzing ten grondslag lagen.
- (5) de tijdsduur tussen laatste update van de inlichtingen (1 februari 2016) en het moment van de inzet (22 maart 2016) zeven weken is en deze tijdsperiode korter is dan de binnen de coalitie afgesproken maximale termijn voor dergelijke tijdsperiodes 5.1.1.b
- (6) de relatief lange maximale tijdsduur die werd gehanteerd voor de interval tussen laatste update van de inlichtingen en toestemming (of opdracht) tot wapeninzet 5.1.1.b kwetsbaar is. Dat geldt temeer bij objecten die naar hun gebruik als legitiem doelwit worden bestempeld in tegenstelling tot, bijvoorbeeld, objecten die naar hun aard als legitiem doelwit worden aangewezen, omdat gebruik van een object eerder aan verandering onderhevig kan zijn dan de aard van een object. Hoewel niet kan worden vastgesteld of een update van de inlichtingen korter voordat de wapeninzet plaatsvond in dit geval tot een andere beslissing had geleid, is het hanteren van een algehele (dus voor elke inzet in de betreffende operatie tegen elk soort doelwit geldende) maximale tijdsduur onwenselijk uit oogpunt van mitigeren van (de kans op) burgerslachtoffers.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit rapport heeft de onderzoekscommissie zo goed als mogelijk een beoordeling gemaakt van de operationele uitvoering, de gevolgen van de wapeninzet in termen van doden en gewonden en de rechtmatigheid van de wapeninzet van 22 maart 2016 in Mosul, Irak.

De onderzoekscommissie heeft daartoe een veelheid aan bronnen geraadpleegd en verzameld. Ook heeft de onderzoekscommissie informatieverzoeken aan CENTCOM en aan een andere coalitiepartner gestuurd. Op beide verzoeken heeft de commissie een inhoudelijk antwoord ontvangen dat heeft bijgedragen aan het onderzoek.

De commissie heeft naar aanleiding van het antwoord van CENTCOM een beperkt aantal verhelderende vragen gesteld. Op het moment van schrijven heeft de onderzoekscommissie daarop echter geen antwoord ontvangen. **5.1.2.a**

Gezien de veelheid en hoge mate van kwaliteit van het bronmateriaal dat de onderzoekscommissie heeft geraadpleegd, acht de onderzoekscommissie de kans verwaarloosbaar dat de antwoorden op de verhelderende vragen aan CENTCOM en/of beelden van de coalitiepartner nieuwe inzichten zullen opleveren. De commissie oordeelt daarom dat het onderzoek kan worden afgerond op basis van het huidige informatiebeeld.

7.1 Conclusies

De beantwoording van de drie centrale onderzoeksvragen:

- (1) Het doelwit is conform de toen geldende procedures en binnen de ROE aangegrepen. Er zijn geen procedurele onvolkomenheden geconstateerd en daarom geen aanbevelingen daaromtrent geformuleerd. Tevens bleek uit de toen beschikbare informatie niet dat er een risico was op nevenschade of andere beperkingen die de inzet zouden belemmeren. Daarmee is de betrokken medewerkers geen verwijt te maken over het niet juist of onvolledig uitvoeren van de procedures.
- (2) Het object was op basis van de destijds beschikbare informatie een legitiem militair doelwit. Er is geen sprake geweest van nevenschade die buitensporig moet worden geacht in relatie tot het concrete en directe militaire voordeel dat van de aanval werd verwacht.
- (3) Het object was op basis van de thans beschikbare informatie geen legitiem militair doelwit en had derhalve niet als zodanig aangewezen mogen worden destijds. De oorzaak hiervan is dat de inlichtingen die aan de doelaanwijzing ten grondslag lagen niet juist waren.

- (4) De Nederlandse wapeninzet had naar alle waarschijnlijkheid zeven doden tot gevolg, waarbij de onderzoekscommissie ervan uitgaat dat het hier burgers betreft. De slachtoffers zijn twee mannen, vier vrouwen en een kind, afkomstig uit twee verschillende families.

Overzicht overige (deel)conclusies:

- (5) Het doelwit had voorheen een publieke functie, maar werd op het moment dat de JTCB plaatsvond beoordeeld als *non dual use* doel.
- (6) De *targeting* informatie gaf destijds geen aanleiding voor Nederland twijfels te hebben over de aanwezigheid van burgers in of rond het doel.
- (7) Het doelwit is niet geheel verwoest, maar het beoogde militaire effect voor het doel is grotendeels bereikt. 5.1.1.b
- (8) Gedurende de BHA is door de vliegers geen directe nevenschade geconstateerd. Ook bij de bestudering van de beelden achteraf op de grond (direct na de vlucht) gaven geen indicaties van eventuele nevenschade.
- (9) Nederland was bij de wapeninzet afhankelijk van de inlichtingen van coalitiepartners.
- (10) De tijdsduur tussen laatste update van de inlichtingen (1 februari 2016) en het moment van de inzet (22 maart 2016) was zeven weken en deze tijdsperiode was korter dan de binnen de coalitie afgesproken maximale termijn voor dergelijke tijdsperiodes.
- (11) Hoewel niet kan worden vastgesteld of de uitkomsten van de besluitvorming anders waren geweest als korter voorafgaand aan de aanval een update van de inlichtingen (waaronder waarneming) was uitgevoerd, is de lange interval tussen de laatste update en het moment van de aanval kwetsbaar in geval van objecten die op basis van gebruik (in plaats van naar hun aard) als legitiem doelwit zijn aangewezen.
- (12) Het doel dat de Nederlandse F-16's hebben aangegrepen deed naar alle waarschijnlijkheid dienst als wooncomplex in maart 2016. De woningen behoorden toe aan de universiteit. Waarschijnlijk woonden er gedurende korte periodes ISIS-families in het gebouw, maar werd het gebouw dat door Nederland is aangevallen niet als ISIS-hoofdkwartier gebruikt.
- (13) Het gebouw dat de Nederlandse F16's hebben aangegrepen en het gebouw dat door de coalitiepartner is aangevallen vormden voor de coalitie één doelwit. Het kan zijn dat het andere gebouw wel door ISIS werd gebruikt als hoofdkwartier, maar dat is moeilijk vast te stellen. Er zijn geen aanwijzingen dat de wapeninzet van de coalitiepartner burgerslachtoffers tot gevolg had.
- (14) Het is aannemelijk dat de nabestaanden psychologische en economische schade hebben opgelopen. De omvang hiervan kan de onderzoekscommissie op basis van de beschikbare informatie niet vaststellen.

- (15) Het is niet eenduidig wat de nabestaanden verwachten van de Nederlandse Staat. Wel lijkt de algehele behoefte te zijn om duidelijkheid te verkrijgen over de toedracht van de wapeninzet en een feitenoverzicht van gebeurtenissen.
- (16) CENTCOM is reeds in 2017 door Airwars op de hoogte gesteld van het vermoeden van burgerslachtoffers bij de betreffende wapeninzet. Dit was bij Defensie onbekend. Als Defensie eerder een signaal had gehad, dan had Defensie eerder onderzoek kunnen doen.

7.2 Aanbevelingen

- (1) Besteed in het Militair Advies en in artikel 100-brieven, waarbij wapeninzet (kinetisch optreden) voorzien is, expliciete aandacht aan (rest)risico's vanwege de afhankelijkheid van coalitiepartners in de inlichtingenketen. Een restrisico is altijd mogelijk.
- (2) Maak bij deelname aan een operatie een afweging welke maximale tijdsduur tussen de laatste update van inlichtingen en het moment van wapeninzet door Nederland acceptabel wordt geacht, waarbij categorisering naar het soort object, omgevingsfactoren, enz. kan worden betrokken bij het vaststellen van het Nederlandse beleid ten aanzien van de concrete operatie in kwestie. Dit moet in overleg tussen NLD JFC, DJZ en DGB/DIA worden beoordeeld aan het begin van de operatie en bij iedere aanpassing van die termijnen, zodat zo nodig nadere instructies, caveats of voorwaarden kunnen worden gesteld voor Nederlandse wapeninzet.
- (3) Maak met toekomstige coalitiepartners betere afspraken die bepalen dat Nederland direct en zonder uitzondering wordt geïnformeerd zodra er binnen de coalitie melding wordt gemaakt van mogelijke nevenschade inclusief vermoedens van burgerslachtoffers t.g.v. Nederlandse wapeninzet. Dus ongeacht het eventuele oordeel van waarschijnlijkheid van een desbetreffende coalitie.
- (4) Overweeg of kort na een wapeninzet, naast een reguliere *Battle Damage Assessment* (BDA-)proces, ook het proactief monitoren van eventuele gevolgen op basis van externe bronnen zoals (lokale) mediaberichtgeving een optie is.

Bijlage B: Gehouden interviews en gesprekken

Gehouden gesprekken en raadplegingen (namen on file)

Functie	Gesprek door
5.1.2.e	

Gehouden interviews in Erbil (Irak)

Naam	Getuige/ nabestaande	Interview door*
5.1.2.e	Nabestaande	Vert DEF en vert OM
	Nabestaande	Vert DEF en vert OM
	Nabestaande	Vert DEF en vert OM
	Nabestaande	Vert DEF en vert OM
	Getuige	Vert DEF en vert OM
	Getuige	Vert DEF en vert OM
	Getuige	Vert DEF en vert OM
	Getuige	Vert DEF en vert OM
	Getuige	Vert DEF en vert OM

Gesprekken in Mosul (Irak)

Datum	Functie	Gesprek door*
30 juni 2024	5.1.2.e	Vert DEF en vert OM
30 juni 2024		Vert DEF en vert OM
1 juli 2024		Vert DEF en vert OM

*Alle interviews en gesprekken in Irak zijn gehouden met gebruikmaking van een tolk (Nederlands/ Arabisch).

Bijlage C: Geraadpleegde documenten

Artikelen NRC, NOS en Nieuwsuur:

- March 30th, NRC, English: 'Dutch government to release crucial data on air strikes against ISIS following new evidence of civilian casualties.'
- March 30th, NOS, Dutch: 'Nederland betrokken bij zeker nog een burgerdodenincident in Irak in 2016.'
- March 30th, NOS, Dutch: 'Ze konden niet vluchten voor IS, toen viel de Nederlandse bom.'
- March 30th, NRC, Dutch: 'Bij een Nederlands bombardement op IS in Mosul kwamen zeven onschuldige burgers om. Hoe kon het zo misgaan?'
- March 30th, NOS/Nieuwsuur, Dutch: televised news item
https://www.npostart.nl/nieuwsuur/30-03-2023/VPWON_1343580

Melding van Airwars

- Airwars assessment CI204 (22 March, 2016)

Rapportages uit missiegebied

- After Action Report (AAR) (NLD) (20160322 MISREP 906 AAR SAW01)
- Baseball card (BB CARD – 0340-00513_RT014 Mosul ISIL HQ 015)
- Target package Mosul ISIL Headquarters 015 (0340-00513_RT014_TARPACK_FINAL.pdf)
- Mission report/1(NLD) ATFME/221310Z MAR 16 (SB_IZ_NLD_SAW01_MESF_MISREP906_TGTPOS)
- Joint Desired Point of Impact Graphic (US) (Mosul II Targets.pptx)
- Rapport 5.1.2.e ATFME 06, d.d. 23 maart 2016
- SITREP (NL) d.z.v. KMar (via DJZ)
- Rules of Engagement (ROE), Authorization 003 (for NLD air operations against ISIS in IRAQ and Eastern Syria, d.d. 10-02-2016) (20160210-CDS-ROEAUTH ATFME)

Documenten van USCENTCOM (algemeen)

- Combined Joint Task Force – Operation Inherent Resolve Monthly Civilian Casualty Report, published 7 July 2017, para 60 (Mar. 20, 2016, near Mosul, Iraq)
- CIVCAS tracker, nr. 645, incident 22 March 2016 (attachment 3 bij RFI aan V.S.)

Documenten van USCENTCOM (in antwoord op ingediende RFI)

- 5.1.2.a [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]

²¹ 5.1.2.a [redacted]

Document van coalitiepartner (in antwoord op ingediende RFI)

- 5.1.2.a

Antwoorden MIVD op ingediende RFI's

- Wiv 2017

-
-
-
-
-
-

Documenten en foto's uit verificatiebezoek aan Irak

- Gespreksverslagen van geïnterviewde nabestaanden en getuigen
- (Digitale) documentatie van 5.1.2.e
- Foto's gemaakt op locatie tijdens bezoek ter plaatse (2024)

Overige relevante documenten

- Aanwijzing SG-014 (Intern onderzoek bij geweldsaanwending), versie 27 juni 2023

Bijlage D: Overige documenten in het onderzoeksdossier

Opdracht van CDS

- Nota CDS aan 5.1.2.e 'Opdracht intern onderzoek bij geweldsaanwending', nr. BS2023017812 d.d. 5 juli 2023

Documenten opgesteld door de onderzoekscommissie

- Nota van 5.1.2.e aan CDS 'PvA Intern onderzoek NLDse geweldsaanwending Mosul (2016), met PvA versie 1.0', nr. BS2023024694 d.d. 10 augustus 2023
- Nota van CDS aan MINDEF 'PvA Intern onderzoek NLDse geweldsaanwending Mosul (2016)', nr. BS 2023028563 d.d. 25 september 2023
- PvA 'Spoor 3' (De gevolgen van wapeninzet in termen van doden en gewonden), versie 0.7, 8 april 2024
- Nota van 5.1.2.e aan CDS 'Voortgang intern onderzoek naar de Nederlandse wapeninzet te Mosul (2016)', nr. BS2024001805 d.d. 26 januari 2024
- Nota van 5.1.2.e aan CDS 'Voortgang intern onderzoek naar de Nederlandse wapeninzet te Mosul (2016)', nr. BS2024018518 d.d. 23 mei 2024
- Nota van 5.1.2.e aan CDS 'Voortgang intern onderzoek naar de Nederlandse wapeninzet te Mosul (2016)', nr. BS2024038036 d.d. 7 november 2024
- Memo van 5.1.2.e aan MINDEF 'Intern onderzoek naar de Nederlandse wapeninzet te Mosul (2026)', geen nummer, 27 januari 2025
- Memo van 5.1.2.e aan CDS 'Tijdljn afronding intern onderzoek Mosul (2016)', nr. BS2025005740 d.d. 3 juni 2025
- Nota van 5.1.2.e aan MINDEF 'Stand van zaken intern onderzoek Mosul (2016)', nr. BS2025010696 d.d. 9 september 2025

Kamerstukken

- Kamerbrief 'Uitkomst transparantietoets Nederlandse inzet in de luchtcampagne OIR en start onderzoek naar mogelijke burgerslachtoffers', nr. BS2023006410 d.d. 30 maart 2023 (29521-458)
- Kamerbrief "Antwoorden op schriftelijke vragen van het lid Futselaar (SP) over burgerdoden in Mosul", nr. BS2023013122 d.d. 12 mei 2023 (Kamerstuk 2683)
- Kamerbrief 'Stand van zaken intern onderzoek Nederlandse wapeninzet in Mosul, Irak (2016) en rapportage meldingen Operation Inherent Resolve', nr. MINDEF20250008069 d.d. 14 maart 2025 (27925-984)
- Kamerbrief "Kabinetsreactie rapport commissie Sorgdrager", nr. MINDEF20250011194 d.d. 14 maart 2025 (27925-985)
- Kamerbrief "Feitenonderzoek Openbaar Ministerie naar Nederlandse geweldsaanwending te Mosul, Irak, 22 maart 2016", nr. MINDEF20250013596 d.d. 4 april 2025 (27925-988)

Ingediende RFI's bij de Verenigde Staten

- 5.1.2.a [redacted]
 - o [redacted]
 - o [redacted]
 - o [redacted]
 - o [redacted]
 - o [redacted]
- [redacted]
[redacted]

- 5.1.2.a

- o

Ingediende RFI bij coalitiepartner

- 5.1.2.a

Ingediende RFI's bij de MIVD (incl. beantwoording)

- Wiv 2017

- o
 - o

Juridische correspondentie

- Brief DJZ aan Arrondissementsparket Oost-Nederland 'Procedure melden burgerslachtoffers', nr. BS20200100410 d.d. 25 juni 2020
- Brief DJZ aan Arrondissementsparket Oost-Nederland 'Onderzoek vermoeden van mogelijke burgerslachtoffers', nr. BS2023008047 d.d. 28 maart 2025
- 5.1.2.i
- Nota DJZ aan MINDEF 'Aansprakelijkheidsstelling voor Nederlandse geweldsaanwending op 22 maart 2016 te Mosul, Irak', nr. BS2024027059 d.d. 24 juli 2024

Correspondentie met nabestaanden en getuigen

- Brief van 5.1.2.e met als onderwerp geen nummer,
- Brief van met als onderwerp
- Brief van met als onderwerp

Documenten t.b.v. verificatiebezoek aan Irak

- Formerings- en Gereedstellingsopdracht (FGO) 24.003 ten behoeve van de 5.1.2.e
- Operatie Aanwijzing (OA) 24.005
- Afstemmingsprotocol OM – DEF d.d. 26 februari 2024

Overige relevante documenten

- Dossier Technische briefing 'Onderzoek NLDse wapeninzet 22 maart 2016 Mosul' d.d. 17 mei 2023
- Verslag Stuurgroep Missies en Operaties (SMO) van 6 april 2023, para 2. Actua, Burgerslachtoffers
- Nota 5.1.2.e aan Onderzoekscommissie Mosul 2016

Bijlage E: Overzicht van slachtoffers en nabestaanden

5.1.5

5.1.5

5.1.5

N.b. Bovenstaande namen kunnen in spelling en in weergave afwijken van andere vertalingen of documenten. Hierbij is het volgende van belang te melden:

- 1) er is sprake van een omzetting van het Arabisch naar het Nederlands, waarbij klinkers kunnen afwijken;
- 2) in Irak is het gebruikelijk dat mensen meerdere (achter)namen hebben en afhankelijk van de context bepaalde namen wel of niet gebruiken;
- 3) in mediaberichtgeving kan een andere spelling worden aangehouden dan het Ministerie van Defensie gebruikt. Zo wordt door media voor 5.1.2.e De onderzoekscommissie heeft zich zoveel als mogelijk de spelling zoals op officiële documentatie genoteerd aangehouden.

5.1.5

5.1.5

Bijlage F: Foto's van vernielingen gebouw

Foto 1: Vernieling zuidzijde. 5.1.2.e

Foto 2: Vernieling oostzijde. 5.1.2.e

Foto 3: Vernieling noordzijde. 5.1.2.e

Foto 4: Noordwestzijde gebouw, muur langs gebouw deels zichtbaar.
5.1.2.e

Bijlage G: Afkortingen en begrippen

Afkortingen

AAR	After Action Report
AEVAL/AEVO	Afdeling Evaluaties en Onderzoeken (van de Defensiestaf)
AJP-3.9	Allied Joint Doctrine for Joint Targeting
AP1	Eerste Aanvullende Protocol (van 1977) bij het Verdrag van Genève (1949)
ATFME	Air Task Force Middle East
ATO	Air Tasking Order
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BDA	Battle Damage Assessment
BHA	Bomb Hit Assessment
CAOC	Combined Air Operations Center (Qatar)
CDA	Collateral Damage Assessment
CDE	Collateral Damage Estimate
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CENTCOM	Central Command (Tampa, Verenigde Staten)
CIFC	Coalition Intel Fusion Cell
CIVCAS	Civilian Casualties
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten (sinds 1-7-2025 CLRS)
CLRS	Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten
DCo	Directie Communicatie
DGB	Directoraat Generaal Beleid
DJZ	Directie Juridische Zaken
DOPS	Directie Operaties (van Defensiestaf)
DS	Defensiestaf
DIA/PoC	Directie Internationale Aangelegenheden, cluster Protection of Civilians
FGO	Formerings en Gereedstellingsorder (FGO)
HOR	Humanitair Oorlogsrecht
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst (onderdeel Ministerie Asiel en Migratie)
INFLREPS	Inflight Reports
INTEL	Intelligence
ISIS	Islamitische Staat in Irak en Syrië
ISR	Intelligence, Surveillance and Reconnaissance
JDAM	Joint Direct Attack Munition
JDPI	Joint Desired Point of Impact
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
JPTL	Joint Prioritised Target List
JTCB	Joint Target Coordination Board
KAR	Koerdische Autonome Regio
KMar	Koninklijke Marechaussee
LEGAD	Legal Advisor
LNO	Liaisonofficier
MEA	Munition Effectiveness Assessment
MISREPS	Mission Reports
MIVD	Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst
NAA	National Approval Authority (voor 2018 RCH genaamd)
NASOC	National Air & Space Operations Centre
ngo	Non-Gouvernemental Organisation
NIGC	Niet-internationaal Gewapend Conflict
NLDA	Nederlandse Defensieacademie

NLD JFC	Netherlands Joint Force Command
OA	Operatie-aanwijzing (van DOPS)
OIR	Operation Inherent Resolve
OM	Openbaar Ministerie
5.1.	
RCH	Red Card Holder (vanaf 2018 NAA genaamd)
RFI	Request for Information
ROE	Rules of Engagement
SG	Secretaris Generaal
SME	Subject Matter Expert
SOLIC	Special Operations & Low-Intensity Conflict
STANAG	Standing Agreement
TAR	Team Algemene Recherche
TARPACK	Target package
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
VBIED	Vehicle Born Improvised Explosive Device
WSV	Weapon System Video

Begrippen

Aanwijzing SG	Aanwijzing Secretaris-Generaal
Attack card	Schematisch 'plaatje' hoe de aanval wordt uitgevoerd (t.b.v. de vlieger)
Baseball card	Korte samenvatting van inlichtingen informatie over een specifiek doel t.b.v. beslissing nemers.
Caveats	Nationale beperkingen op, of voorwaarden voor de inzet van de eigen, nationale inbreng in een multinationale operatie, waarmee wordt afgeweken van de algemeen geldende (internationale of buitenlandse) regels, standaarden of procedures in die operatie. Dergelijke beperkingen kunnen van politieke, operationele of juridische aard zijn.
Ex tunc	Beoordeling op basis van de destijds bekende feiten
Ex nunc	Beoordeling op basis van de thans bekende feiten
5.1.1.b	
MQ-9	Onbemand verkenningsvliegtuig
Zulu-tijd	Militaire naam voor Universal Time Code (UTC) of Greenwich Mean Time (GMT); ter voorkoming van misverstanden bij militaire operaties wereldwijd